

Opětovná resocializace osob propuštěných z VTOS

Adéla Slámová

Bakalářská práce
2024

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

Akademický rok: 2023/2024

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: Adéla Slámová
Osobní číslo: H21553
Studijní program: B0111A190011 Sociální pedagogika
Forma studia: Prezenční
Téma práce: Opětovná resocializace osob propuštěných z VTOS

Zásady pro vypracování

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.
Vymezení terminologie a teoretických východisek z oblasti resocializace, recidivy a postpenitenciární péče.
Příprava metodiky empirické části, zpracování projektu výzkumu a stanovení výzkumného problému.
Realizace kvalitativního výzkumu formou polostrukturovaného rozhovoru.
Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.
Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam doporučené literatury:

- BIEDERMANOVÁ, Eva a Michal PETRAS, 2011. Možnosti a problémy resocializace vězňů, účinnost programů zacházení. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci. Studie. ISBN 978-80-7338-115-8.
- MAREŠOVÁ, Alena, BLATNÍKOVÁ, Šárka, KOTULAN, Petr, MARTINKOVÁ, Milada, STĚCHOVÁ, Markéta et al., 2011. Kriminální recidiva a recidivisté (charakteristika, projevy, možnosti trestní justice). Studie. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci. ISBN 978-80-7338-119-6.
- ŠPANKOVÁ, Jana, 2014. Resocializácia odsúdených. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk s.r.o. ISBN 978-80-7380-484-8.
- ŠVARŤÍČEK, Roman a Klára ŠEDOVÁ, 2007. Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách. Praha, Česká republika: Portál. ISBN 978-80-7367-313-0.
- VETEŠKA, Jaroslav a Slavomil FISCHER, 2020. Psychologie kriminálního chování: vybrané otázky etiologie, andragogické intervence a resocializace. Psyché. Praha: Grada. ISBN 978-80-271-0731-5.

Vedoucí bakalářské práce: **Mgr. Julie Junaščíková**
Ústav pedagogických věd

Datum zadání bakalářské práce: **15. ledna 2024**
Termín odevzdání bakalářské práce: **26. dubna 2024**

Mgr. Libor Marek, Ph.D.
děkan

doc. Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

Ve Zlíně dne 15. ledna 2024

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3²⁾;
- podle § 60³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci – nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval(a) samostatně a použitou literaturu jsem citoval(a). V případě publikace výsledků budu uveden(a) jako spoluautor.

Ve Zlíně 2022/23.....

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací;

(1) Vysoká škola nevydělává zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledků obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlédnutí veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě

pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výtisk, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, aťje-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu, k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školské dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 66 Školské dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školského díla (§ 35 odst.

3). Odpírá-li autor takového díla udělení svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybného projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školského díla své dílo užívat či poskytnout jinému licencí, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školského díla z výdětku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložil, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlíží k výši výdětku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školského díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Bakalářská práce se zabývá opětovnou resocializací osob propuštěných z výkonu trestu odnětí svobody. Cílem práce je zjistit hodnocení osobních zkušeností recidivistů s procesem opětovné resocializace po VTOS. Teoretická část popisuje průběh začlenění osob zpět do společnosti. Dále se věnuje pomocné roli sociálního kurátora a dalším aspektům ovlivňující daný proces. Praktická část se zabývá kvalitativním výzkumem, v rámci kterého byla data získávána pomocí polostrukturovaných rozhovorů. Designem výzkumu byla zvolena zakotvená teorie. Práce poukazuje zejména na skutečnost, že recidiva představuje aktuální problém a demonstruje aspekty vedoucí k opakované trestné činnosti, na něž chceme touto cestou upozornit. Současně vyzdvihuje podstatu práce sociálního kurátora v procesu resocializace, což demonstrují i výsledky výzkumu spolu s tím, že má na znovu začlenění značný vliv i motivace propuštěného recidivisty.

Klíčová slova: resocializace, recidiva, postpenitenciární péče, sociální kurátor, výkon trestu odnětí svobody

ABSTRACT

The Bachelor thesis deals with the Resocialization of Individuals after Serving a Prison Sentence. The aim of the thesis is to find out how recidivists evaluate their personal experiences with repeated resocialization after serving a prison sentence. The theoretical part describes the process of reintegrating individuals back into society and explores the supportive role of social curators and other aspects influencing this process. The practical part deals with qualitative research, where data were collected using semi-structured interviews. The output of qualitative research is grounded theory. The thesis points to the fact that recidivism represents a current problem and demonstrates aspects leading to repeated criminal activity, which we want to point out through this study. At the same time, it emphasizes the essence of the social curator's work in the process of resocialization, which is also demonstrated by the research results, along with the fact that the motivation of released recidivists has significant influence on resocialization.

Keywords: resocialization, recidivism, post-penitentiary care, social curator, imprisonment

Děkuji vedoucí bakalářské práce Mgr. Julii Junašíkové za odborné vedení, obětavý přístup a veškerou pomoc při zpracování této práce. Mé poděkování patří také rodině za podporu po celou dobu mého studia. V neposlední řadě bych chtěla poděkovat účastníkům výzkumného šetření za laskavost a ochotu podělit se o jejich životní příběh.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské/diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	10
I TEORETICKÁ ČÁST	11
1 POSTPENITENCIÁRNÍ PÉČE	12
1.1 KONTINUÁLNÍ SOCIÁLNÍ PÉČE	13
1.2 STÁTNÍ SUBJEKTY PROVÁDĚJÍCÍ KONTINUÁLNÍ SOCIÁLNÍ PÉČI	13
1.3 NESTÁTNÍ SUBJEKTY PROVÁDĚJÍCÍ KONTINUÁLNÍ SOCIÁLNÍ PÉČI	15
2 PROCES RESOCIALIZACE	18
2.1 ČINITELE OVLIVŇUJÍCÍ RESOCIALIZACI.....	19
2.2 KRIMINÁLNÍ RECIDIVA	21
2.3 PREVENCE KRIMINALITY	22
3 SOCIÁLNÍ KURÁTOR	24
3.1 ČINNOST SOCIÁLNÍHO KURÁTORA	25
3.2 KOMPETENCE SOCIÁLNÍHO KURÁTORA	26
3.3 OSOBNOST SOCIÁLNÍHO KURÁTORA	27
II PRAKTICKÁ ČÁST	29
4 VÝZKUM	30
4.1 VÝZKUMNÉ CÍLE	31
4.2 VÝZKUMNÉ OTÁZKY	31
4.3 POJETÍ VÝZKUMU	31
4.4 VÝZKUMNÝ SOUBOR	32
4.5 VÝZKUMNÁ METODA	34
4.6 ZPŮSOB ZPRACOVÁNÍ DAT.....	35
5.1 ANALÝZA DAT.....	38
5.1.1 Faktory podmiňující trestnou činnost.....	39
5.1.2 Aspekty ovlivňující počátek resocializace	43
5.1.3 Činnost sociálního kurátora.....	46
5.1.4 Vyskytující se dlouhodobé problémy.....	50
5.1.5 Motivace k úspěšné resocializaci	52
5.2 INTERPRETACE PARADIGMATICKÉHO MODELU	56
5.3 INTERPRETACE ZAKOTVENÉ TEORIE	57
5.4 INTERPRETACE DAT	58
ZÁVĚR	63
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	65
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	71
SEZNAM OBRÁZKŮ	72

SEZNAM TABULEK.....	73
SEZNAM PŘÍLOH.....	74

ÚVOD

Bakalářská práce se zabývá opětovnou resocializací osob propuštěných z výkonu trestu odnětí svobody (dále jen „VTOS“). Resocializace se zabývá začleněním jedince zpět do společnosti, ze které byl z důvodu VTOS vyloučen. Po dobu pobytu ve věznicí člověk ztrácí důležité životní potřeby, kterými jsou sociální zázemí, zaměstnání a kontakty s blízkými, což proces resocializace značně ovlivňuje. Pro úspěšný návrat do společnosti je žádoucí obnova těchto aspektů, proto je důležité poskytnutí pomoci a vliv sociálních kurátorů v postpenitenciární péči, během které resocializace probíhá. Znovu začleněním osoby do života na svobodě se předchází recidivě tedy opakování kriminálního chování.

Aktuální situace týkající se resocializace propuštěných osob z prostředí věznic je závažným problémem, jelikož výrazně přibývá odsouzených. Na problematiku situaci ve vězeňství poukazují výroční zprávy a statistiky Vězeňské služby České republiky (VSČR, 2023). Velká část propuštěných osob se vrací zpět do VTOS. Nepřípravenost osob na propuštění a následný život na svobodě řeší splynutí penitenciární péče s postpenitenciární v kontinuuální sociální péči. Ta napomáhá celé situaci a poskytuje komplexní pomoc osobám v tíživé situaci, kterou resocializace představuje. V rámci kontinuuální sociální péče působí na propuštěné osoby státní i nestátní neziskové organizace. Státní organizace zahrnují práci sociálního kurátora a sociálního pracovníka Vězeňské služby ČR a do nestátních neziskových organizací spadá působnost nadací, nadačních fondů, církve a občanských sdružení.

Bakalářská práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část. Podrobněji je strukturována do jednotlivých kapitol a podkapitol. První kapitola pojednává o postpenitenciární péči a jejím vymezení, o kontinuuální sociální péči a představuje subjekty působící v rámci této péče. Druhá kapitola se věnuje samotné resocializaci, činitelům ovlivňující tento proces a recidivě i spolu s prevencí kriminálního jednání. Poslední, třetí kapitola se zabývá vymezením profese sociálního kurátora, jeho kompetencemi, činnostmi a nutnými osobnostními předpoklady pro výkon tohoto zaměstnání. Na teoretickou část navazuje praktická část bakalářské práce, která je realizována kvalitativním pojetím výzkumu. Cílem výzkumu je zjistit hodnocení osobních zkušeností recidivistů s procesem opětovné resocializace po VTOS, současně i objasnit, jaké zde spatřují limity a bariéry a jak nahlíží na roli sociálního kurátora v tomto procesu. K výzkumnému šetření byl zvolen polostrukturovaný rozhovor. Pro následnou analýzu dat byl určen výzkumný design zakotvené teorie.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 POSTPENITENCIÁRNÍ PÉČE

První kapitola nabízí vymezení postpenitenciární péče, která se primárně věnuje pomoci osobám propuštěným z VTOS a okrajově se dotýká péče o osoby ve věznici před jejich výstupem. V tomto kontextu se pojednává o kontinuální sociální péči a o státních a nestátních neziskových subjektech působících v této oblasti.

Sochůrek (2007, s. 61) definuje postpenitenciární péči jako nabídku sociálních služeb pro osoby propuštěné z VTOS. Taktéž ji chápe jako specifický druh sekundární, a především terciární prevence v oblasti recidivy kriminálního chování, relapsu závislostí a neadekvátního sociálního chování. Naproti tomu Štěrba (2009, s. 116) nenahlíží na tuto péči v rovině poskytování sociálních služeb, nýbrž ji vidí jako specifický druh sociální péče, která je poskytována zpočátku osobám, které byly propuštěny z VTOS, ochranného léčení či v případě mladistvých z ochranné výchovy. V současnosti se postpenitenciární péče rozšířila o koncept tzv. včasné pomoci a sociální péče o osoby, které prošly trestním řízením a VTOS či ochranným léčením a ochrannou výchovou. To koresponduje s tvrzením Černíkové a kol. (2008, s. 214) kteří uvádějí, že je v současnosti stále více zdůrazňován přístup respektování autonomie klienta, na něhož je nahlíženo jako na partnera sociálního pracovníka v rámci jejich vztahu. Klient působí jako subjekt poskytované sociální péče, činí vlastní rozhodnutí, za která nese odpovědnost, a současně je zodpovědný za svoji sociální situaci a vývoj.

Postpenitenciární péče je realizována za využití odborných poznatků a postupů sociální práce ve spolupráci se státními i nestátními neziskovými organizacemi za účelem dosažení sociální reintegrace odsouzeného po VTOS (Černíková a kol., 2008, s. 213). Rozsah a obsah sociální pomoci, která je poskytována pachatelům trestné činnosti, se odvíjí od sociální politiky státu a mění se v důsledku vývoje názorů na kriminalitu (Štěrba, 2009, s. 116). Hlavním cílem postpenitenciární péče je reintegrace člověka, čímž rozumíme opětovné začlenění člověka do skupiny, ze které byl vyřazen z důvodu trestné činnosti. Souběžně cílí na obnovení vztahů s rodinou a blízkými a na nalezení ubytování a zaměstnání (Raszková, Hoferková, 2014, s. 110).

Očekávaný a vysněný návrat z VTOS do života na svobodě se považuje za nesmírně náročnou životní situaci, během níž není vyhovující pouhé předsevzetí propuštěného ohledně úspěšné reintegrace do společnosti. Představa spořádaného života a dodržování zákonů nejsou samy o sobě postačující. Zapříčiněno je to tím, že osoba, která strávila dlouhou dobu izolovaně od běžného života ve společnosti musí být dostatečně připravována

na návrat do reálného života a na požadavky společnosti (Černíková a kol., 2008, s. 209). Přípravu odsouzeného na propuštění je tedy nutné započít již ve VTOS, tedy během penitenciární péče. Tudiž se dostáváme k propojení penitenciární a postpenitenciární péče, což zaštiťuje kontinuální sociální péče.

1.1 Kontinuální sociální péče

Kontinuální sociální péče zahrnuje práci s klientem ve všech fázích trestního řízení na svobodě i ve vazbě, a to spolu se soudním řízením a ve výkonu trestu, což poskytuje prostor pro řešení problémů v co největším předstihu před propuštěním z věznice, čímž napomáhá minimalizovat následky VTOS. Předchází tím zejména tzv. krizi prvního dne (Černíková a kol., 2008, s. 215). Na což navazuje Štěrba (2009, s. 117), který potvrzuje, že v systému kontinuální sociální péče dochází k prohloubení spolupráce a propojenosti jednotlivých organizací sociální péče a pachatele trestných činů za účelem zefektivnění resocializačního procesu. Cílí k navázání socioterapeutického vztahu s klientem, aby byla vytvořena či popř. upevněna jeho pozitivní vazba k okolí, čímž se předchází sociální izolaci. Zahrnuje především sociální práci s rodinou klienta a omezuje vliv sociálně patologických skupin na klienta. Současně představuje pomoc klientovi při kontaktu s institucemi v rámci poskytování materiálního vybavení, zdravotní péče a při jiných úředních jednáních. Kontinuální sociální péče cílí také na rozvoj sociálních dovedností klienta pro zvládání administrativních záležitostí (Černíková a kol., 2008, s. 215). Pro příznivé výsledky působení kontinuální sociální péče představuje zásadní pilíř spolupráce jednotlivých státních a nestátních neziskových subjektů vykonávající danou péči s cílem odstranění základních překážek resocializace pachatelů trestné činnosti (MSČR, 2016 s. 118).

1.2 Státní subjekty provádějící kontinuální sociální péči

V rámci kontinuální sociální péče jsou především nezbytné státní subjekty, které tuto péči poskytují. Během penitenciární péče, která je prováděna ve VTOS, je klíčovou osobou sociální pracovník Vězeňské služby. Péče v penitenciární fázi se vztahuje k resocializačnímu procesu a jeho cílům. Následná postpenitenciární péče je vykonávána především sociálními kurátory městských úřadů s propuštěnými osobami z VTOS. Úlohou sociálních kurátorů je zmírnění důsledků výkonu vazby a zajištění udržení sociálních vazeb, čímž připravují své klienty k běžnému životu (Černíková a kol., 2008, s. 219).

Sociální pracovník Vězeňské služby ČR působí ve vazebních věznicích a ve věznicích pro VTOS. Primárně připravuje odsouzené na plynulý přechod do řádného občanského života. Cílí na soběstačný život klienta žijícího v souladu se zákonem. Podílí se na výběru odsouzených osob pro vzdělávací a rekvalifikační programy, jež jsou nápomocné k osvojení schopností a dovedností pro následný život. Spolupracuje na vytváření individuálního programu zacházení, který směřuje k adaptaci odsouzeného na fungování ve společnosti. Napomáhá klientovi v navázání či udržování pozitivních vztahů s rodinou a blízkými a současně s nimi sociální pracovník komunikuje i osobně (Časopis Sociální práce, © 2020). Pro vhodnou přípravu na výstup z věznice musí být porozuměno problémovému jednání odsouzeného v sociálním kontextu, tudíž jej musí sociální pracovník individuálně blíže poznat a adekvátně reagovat na jeho projevy chování (VSČR, © 2024). Jeho činnost dále zahrnuje přípravu dat pro zpracování sociální anamnézy k účelům resocializačního procesu. Podněcuje klienta k řešení jeho situace, k sociálnímu rozvoji s cílem předejít regresivním tendencím a současně hledá podněty pro pozitivní změnu v chování. Zprostředkovává taktéž první kontakt obviněného či odsouzeného se sociálním kurátorem (Štěrbá, 2009, s. 118-119). Sociální kurátor zajišťuje pomoc dospělým společensky nepřizpůsobivým občanům. Působí dle zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů. Dále pracuje se zákonem č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, jelikož působí na obecním úřadě s rozšířenou působností, který má v kompetenci poskytovat finanční dávky v situaci, kdy osoba nemůže úspěšně řešit svou situaci s ohledem na nedostatek finančních prostředků a neexistující zázemí. Tudíž tato zákonná úprava poskytuje sociálním kurátorům možnost komplexně řešit situace ohrožených osob sociálním vyloučením. Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů rovněž upravuje cílovou skupinu sociálního kurátora, který poskytuje pomoc zejména občanům:

- a) propuštěným ze zabezpečovací detence, výkonu vazby či VTOS,
- b) kteří ukončili léčbu chorobných závislostí ve zdravotnickém zařízení, psychiatrické léčebně či v léčebném zařízení pro chorobné závislosti,
- c) propuštěným ze školského zařízení pro výkon ústavní či ochranné výchovy nebo z pěstounské péče po dosažení zletilosti,
- d) strádajícím v ohledu životně důležitých potřeb vzhledem k tomu, že jsou osobami bez přístřeší,
- e) jejichž práva a zájmy jsou ohroženy trestnou činností jiné osoby.

Zaměření sociálního kurátora je především na sociálněvýchovnou práci s klientem, dále sociálněterapeutické a poradenské služby. Činnost sociálního kurátora pro dospělé je podrobněji specifikována ve třetí kapitole.

Sociální kurátor pro děti a mládež působí na oddělení sociálněprávní ochrany dítěte obecních úřadů s rozšířenou působností. Zabývá se dětmi a mladistvými, kteří spáchali trestný čin nebo mají závažné výchovné problémy. Dětem a jejich rodinám je poskytováno sociálněprávní poradenství, sociálněvýchovná péče a pomoc. Kurátoři pro děti a mládež spolupracují s dalšími institucemi a spolu s tím se účastní soudního řízení ve věcech trestních i občanskoprávních jako opatrovníci dětí (Černíková, 2008, s. 221-222). Činnost je vykonávána dle zákona č. 363/2021 Sb., kterým se mění zákon č. 359/1999 Sb., o sociálněprávní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony. Dle tohoto zákona se sociální kurátor pro děti a mládež věnuje nezletilým dětem do 15 let, které se dopustily činu jinak trestného; mladistvým, u nichž bylo zahájeno trestní stíhání nebo se dopustili přestupku a dětem a mladistvým s opakovanými poruchami chování závažného rázu, čemuž rozumíme úteky z domova, záškoláctví, agrese a užívání omamných a psychotropních látek.

Dle zákona č. 363/2021 Sb. se sociálněprávní ochranou dítěte rozumí:

- a) ochrana práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu,
- b) ochrana oprávněných zájmů dítěte, včetně ochrany jeho jmění,
- c) působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny,
- d) zabezpečení náhradního rodinného prostředí pro dítě, které nemůže být trvale nebo dočasně vychováváno ve vlastní rodině.

1.3 Nestátní subjekty provádějící kontinuální sociální péči

V kontinuální sociální péči, ale především v postpenitenciární péči hrají nezastupitelnou roli nestátní neziskové organizace. Cílem těchto organizací je stabilizace životní situace osob po ukončení výkonu trestu a jejich úspěšné začlenění zpět do společnosti. Pomáhají s hledáním ubytování, získávání zaměstnání a s obnovením rodinných vazeb. Poskytují také poradenství v oblasti finančních závazků či pomoc v překonávání závislostí člověka (VSČR, © 2024). Dle Černíkové a kol. (2008, s. 225-244) se jedná o občanská, církevní a charitativní sdružení a organizace, které se zaměřují na poskytování různých forem sociální pomoci. Tuto síť subjektů kategorizuje dle typů poskytovaných služeb. Nejčastěji je nabízena materiální

pomoc v podobě oblečení a stravy. Tuto pomoc poskytuje ADRA, což je charitativní organizace adventistické církve, dále Česká katolická charita, Český červený kříž a SOS Centrum Diakonie Československé církve evangelické.

Současně je nestátními subjekty nabízena poradenská pomoc v situaci nouze. Realizuje se formou telefonické krizové intervence, přičemž tato práce s jedincem ve formě jednorázového či opakovaného telefonického kontaktu osoby s pracovištěm telefonické krizové intervence pomáhá při komunikaci, uplatňování práv a obstarávání osobních záležitostí (Zákon č. 108/2006 Sb.). Pomocnou ruku podávají i komunitní centra, která poskytují stravu, ošacení a další služby. Těmi jsou zejména sociální poradenství a sociální péče. Terénní programy rovněž hrají důležitou roli v odvětví poradenské pomoci. Jedním z nich je streetwork, což je specifická forma sociální práce poskytovaná přímo na ulici. Terénní programy poskytují také sociálně terapeutickou pomoc a pomoc při vyřizování běžných záležitostí, dále při upevnění či obnovení kontaktu s rodinou a upozorňují na rizika, která jsou spojená se současným způsobem života. Dalšími organizacemi, které mají v kompetenci poradenskou pomoc jsou Sdružení pro pomoc propuštěným vězňům a lidem v nouzi, Centrum Diakonie Českobratrské církve, Společnost na pomoc pronásledovaným a vězněným, Sdružení Podané ruce o.s., Domov Matky Terezy, nadace Klíč a středisko křesťanské pomoci mladým v krizi EXODUS. Pro poskytování poradenské pomoci se hojně využívají i státní zařízení, kterými jsou krizové centrum psychiatrických klinik či RIAPS, což je regionální institut ambulantních psychosociálních služeb (Černíková a kol., 2008, s. 225-226).

Nestátní subjekty dále zajišťují širokou škálu sociální péče, která zahrnuje stravování, osobní hygienu, ubytování, zdravotní péči a také integrativní programy. Tuto péči je možné získat v azylových domech, kde si pobyt hradí klient. Poskytují dočasné ubytování a zajišťují možnosti osobní hygieny včetně praní prádla pro osoby v nepříznivé sociální situaci spojené se ztrátou bydlení. Noclehárny pak nabízejí ambulantní služby osobám bez přístřeší, které zahrnují možnost osobní hygieny, stravování, nocleh a pomoc s potřebnými informacemi, za stanovený poplatek poskytovatelem (Zákon č. 108/2006 Sb.). Sociální péči dále nabízí i dobrovolné sdružené občanů NADĚJE. Nabízí sociální, zdravotní, duchovní, humanitární a charitativní pomoc lidem v nouzi na základě křesťanských principů s cílem podpory kompetencí a zlepšení sociálních vztahů klientů. Programy pomoci se zaměřují na mentálně postižené, sociálně dezintegrované a osoby v nouzi (NADĚJE, © 2013-2024). Další organizací poskytující sociální péči je Armáda spásy, což je církevní organizace, jenž

přístupuje k problémům klienta s kultivovaným sociálním cítěním a snaží se naplňovat zdravotní, sociální a duchovní potřeby osob, které prožívají samotu, nemoc, zdravotní postižení, ohrožení či sociální vyloučení. V rámci pomoci nabízí ubytování, stravování, osobní hygienu a služby sociálního pracovníka v ubytovnách pro osoby bez domova. Nabízí také sociální služby v denních střediscích, realizuje programy s odbornou i duchovní podporou a navštěvuje vězně (Armáda spásy, © 2016). Uvedeným širokým spektrem poskytovaných služeb cílí nestátní subjekty zejména na úspěch v rámci procesu následné resocializace osob po jejich propuštění z VTOS.

2 PROCES RESOCIALIZACE

Druhá kapitola se orientuje na resocializaci osob po VTOS, která probíhá v rámci postpenitenciární péče. Jsou zde uvedeny definice resocializace, kdy se jedná o navrácení propuštěného člověka z nápravného zařízení do společenských norem. Soustředí se na identifikaci činitelů, jenž tento proces resocializace ovlivňují pozitivně či negativně. Je zde zahrnuta prevence kriminality, která se zaměřuje na ochranu společnosti a osob před recidivním chováním, jenž má značný vliv na průběh začlenění jedince do společnosti.

Jůzl (2017, s. 303) chápe resocializaci jako proces opětovné socializace neboli znovusocializace, jenž nastává u jedince, kterého je nutné znovu začlenit do společnosti z hlediska všech oblastí speciální pedagogiky, tudíž jej socializovat. Socializace představuje proces osvojení pravidel života ve společnosti pomocí nápodoby, výchovy, identifikace, vlastním stylem či ve vrstevnických skupinách. To podkládá tvrzení Škoviery (2018, s. 26) dle kterého tedy resocializace znamená převýchovný proces mravně narušeného jedince, jenž z hlediska stupňů socializace zahrnuje adaptaci, utilitu až inferioritu. Potřeba resocializace se může objevit v jakékoliv fázi problematické socializace, ať už primární, sekundární či terciární i kvartární. Škoviera (2021, s. 13) dále prohlubuje vysvětlení resocializace jako socializace spojené se zásadními životními změnami spolu s rozpadem hodnot a vzorců chování, což nastává po přesunu osoby z běžného sociálního prostředí do nestandardního. Zdůrazňuje, že tuto situaci představuje nejen návrat z výkonu trestu, ale také samotné umístění jedince do věznice. V obou etapách slouží resocializace k dosahování nejsložitějších nápravně výchovných cílů. Tím nejkomplexnějším je změna osobnosti vězně k žádoucímu vývoji k prospolečenskému směru, což je bez páchání trestné činnosti (Mařádek, 2003, s. 76). K tomu míří i současná Koncepce vězeňství do roku 2025 vypracovaná MSČR (2016), která vyzdvihuje klíčovou podmínku úspěšné resocializace, jíž je společné úsilí o zapojení propuštěných osob do společnosti a současně tedy zabránění recidivě trestné činnosti. Resocializace by tedy měla být zahájena v následujících situacích:

- a) pokud osoba bez odborné či informované laické pomoci a podpory svůj socializační proces spjatý se sociálními změnami již nezvládá,
- b) pokud je zřejmé, že tradiční efektivní postupy socializace nejsou dostatečné, respektive pokud charakter osobních a osobnostních specifíků člověka již vyžadují odlišné formy i kvalitu stimulace socializace,

- c) pokud byla značně narušena standartní socializace a jedinec se na určitou dobu dostává mimo své sociální prostředí nebo dochází k výraznému omezení jeho sociálních kontakt (Škoviera, 2021, s. 21-22).

Škoviera (2021, s. 11) zmiňuje, že se navrácení člověka po jeho výkonu trestu do majoritní společnosti provádí pomocí procesu aktivizace, pozitivního obnovování a optimalizace sociálního chování a jednání. Přičemž je dle Šterby (2009, s. 106) nezbytná individualita, která musí být zachována u každého vězně. Posláním je současně ochrana společnosti a z toho důvodu je nezbytné posilovat vztahy odpovídajícím stimulujícím systémem zejména s vnějším světem (Španková, 2013, s. 56). Průběh resocializačního procesu může mít dvě značně odlišné podoby. Tu první představuje asimilace jedince, což znamená splynutí s většinou. Ve druhé podobě se jedná o inkluzi, která je spojena s autonomií jedince, ale současně vyzdvihuje spoluzodpovědnost a participaci obou stran, čímž bere v úvahu nejen potřeby dítěte, ale též potřeby sociálního okolí (Červenka, 2014, s. 32). Bez ohledu na podobu průběhu procesu na resocializaci působí určité faktory, které ji znesnadňují či ulehčují.

2.1 Činitelé ovlivňující resocializaci

Proces resocializace je ovlivňován ať už materiálními, tak zejména psychickými činiteli. Prvotním je bezpochyby tzv. šok či krize ze svobody, čímž rozumíme určité trauma ze zásadní a náhlé změny prostředí (Vágnerová, 2008, s. 824). Záleží na povaze propuštěného a na jeho připravenosti ke zvládnutí nové nelehké situace, která je podmíněna rigiditou a flexibilitou osobnosti. Tyto předpoklady osobnosti jsou nezbytné k adaptaci na změněné podmínky života. Klíčovou roli představuje i schopnost využití racionálního myšlení při řešení obtížných životních situací a odolnost vůči emocionálním reakcím. Současně jsou důležité sociálně komunikační dovednosti při jednání s úřady, zaměstnavatelem, ale i s rodinnými příslušníky. Na resocializaci jedince působí i pracovní kvalifikace a vlastní zodpovědnost (Šterba, 2009, s. 113). Odlišně tuto situaci bude prožívat z psychologického hlediska člověk propuštěný poprvé a recidivista (Španková, 2013, s. 107). Rozdílně také prožívají recidivisté a poprvé odsouzení život v prostředí věznice, jelikož jsou umístěni ve většině případů na stejném oddělení a vzájemně se ovlivňují, což může mít negativní vliv na prvotrestané, kteří doposud nebyli ovlivněni kriminálním jednáním v případě odsouzení za zanedbání povinné výživy, maření výkonu úředního rozhodnutí nebo za ohrožení pod vlivem návykových látek (Razsková, Hoferková, 2014, s. 86).

Úspěšné začlenění do společnosti nelze předpokládat bez přípravy odsouzených na propuštění, jelikož mají osoby naučený odlišný způsob chování, ovládání se, vystupování, přístup k práci a operují s rozdílnými morálními hodnotami a společenskými normami. Nutnost přípravy na propuštění roste úměrně s délkou pobytu ve věznici, jelikož souvisí s mírou poškození osobnosti odsouzeného v rámci závislostí či poruchy osobnosti (Štěrba, 2009, s. 114). Tato nekomfortní situace vede k dočasnému či dokonce trvalému narušení psychické rovnováhy, což může jedince později vést i k pozitivním změnám osobnosti, a to konkrétně k jejich aktivizaci, motivaci, posílení sebevědomí či ke stimulaci (Razsková, Hoferková, 2014, s. 86). Štěrba (2009, s. 60) však upozorňuje, že každý resocializaci prožívá s individuálními odlišnostmi, avšak všechny váže dohromady frustrace potřeb, jenž ovlivňuje chování propuštěných a mobilizace obranných psychických mechanismů.

Vlivným činitelem v rámci opětovného začlenění je i sociální situace, ve které člověk žil před počátkem VTOS, což zahrnuje stav rodinných vztahů a finanční či pracovní problémy. Samozřejmě má na průběh resocializačního procesu dopad taktéž situace člověka ihned po propuštění z VTOS, a to konkrétně rodinné vazby, dispozice zaměstnání a zázemí, finanční problémy a závislosti na návykových látkách (MSČR, 2016, s. 118).

Činitelé, jenž ovlivňují resocializaci pozitivním směrem jsou prostředky podmíněného propuštění či ještě během VTOS přeřazení do difference s nižším stupněm ostrahy, čímž dochází k motivaci odsouzených ke spolupráci a k formování jejich postojů (Španková, 2013, s. 63). Značně vlivným je také individuální program zacházení, jenž je realizován již ve VTOS a stanovuje určité aktivity a činnosti pro odsouzené, což je jim po propuštění nápomocné v překonání bariér (Kýr, Jiříčka a kol., 2023). Výrazným pozitivním činitelem je dispozice vhodného ubytování a dostatek finančních prostředků, jež jsou nutné k zajištění základních životních potřeb (Kruřichová a kol., 2023, s. 43). To navazuje na tvrzení Štěrby (2009, s. 114), jelikož uvádí, že zaměstnání funguje jako klíčový opěrný sociální pilíř, jenž má podstatný dopad na resocializaci, tudíž díky zaměstnání je propuštěný schopen si zafinancovat bydlení a základní životní potřeby. Dále rodina představuje zásadní činitel v rámci resocializace a pokud člověku schází rodinné zázemí, zajištěné bydlení a zaměstnání, efektivita procesu začlenění se výrazně snižuje. Nicméně, rodina nemusí být vždy cestou vedoucí k úspěšné resocializaci, zvláště pokud je kriminalita součástí rodinného prostředí (Španková, 2013, s. 107-108). Kruřichová a kol. (2023, s. 44) souzní s uvedeným a doplňují, že rodina automaticky nepředstavuje komfortní prostředí, kde se mohou

propuštění cítit bezpečně. Nejvlivnějším činitelem v rámci resocializace však zůstává kriminální recidiva, která na znovu začlenění působí velmi negativně.

2.2 Kriminální recidiva

Recidiva trestné činnosti celý proces resocializace ukončuje a jedinec se navrácí ke společensky nepřijatelnému chování. Kriminální recidivou se rozumí návrat k přechodnému delikventnímu chování. Významným ukazatelem se stává úspěšnost resocializačních programů a měřena je pomocí počtu nahlášených nových trestných činů či přestupků a nových odsouzení či uvěznění (Matoušek, 2016, s. 170). To koresponduje s definicí Kuchty, Válkové a kol. (2005, s. 329), kteří recidivu vymezují jako opakované páčání trestné činnosti. V širším kontextu je nazývána obecnou kriminální recidivou a v užším pojetí je chápána jako opakování téhož trestného činu či alespoň druhově totožného, což je označováno jako speciální kriminální recidiva. Podrobnější vymezení recidivy nabízí MSČR (2016, s. 119), které ji chápe ve třech základních významech, a to konkrétně v trestně právním, kdy se osoba dopouští trestného činu opakovaně poté, co byla pravomocně odsouzena za předchozí trestný čin. Dále kriminalisticko-statistickém, kdy jsou osoby páčající trestnou činnost opětovně evidovány v kriminálních policejních statistikách, a v kriminologickém významu, kdy osoba vystupuje opětovně asociálním jednáním bez ohledu na to, jestli byla za předchozí skutek potrestána či stíhána. V posledních letech se stalo užívaným i penologické pojetí recidivy, jenž eviduje vězně, kteří byli již dříve odsouzeni ve VTOS.

Kriminální recidiva představuje sociální problém, který se prohlubuje především rezistencí recidivistů vůči intervencím společnosti zaměřeným na korekci antisociálního chování. Nepříznivě působí zejména na mladé osoby a začínající delikventy. Negativní vliv těchto osob lze pozorovat taktéž ve vězeňském prostředí, kde díky svému dominantnímu postavení mají silnější vliv na ostatní odsouzené než vězeňský personál (Kuchta, Válková a kol., 2005, s. 339). Dle Vágnerové (2008, s. 824) nastává recidiva převážně právě v období adaptace na nové prostředí, tedy neprodleně po propuštění z VTOS. To dokazují poznatky MSČR (2016, s. 119-120), jenž prezentují období šesti měsíců po propuštění za nejvíce rizikové pro počátek recidivy. V kontextu hodnocení míry recidivy se analyzuje období až tří let po ukončení výkonu trestu pachatelů, kdy se objevuje největší počet recidivních záznamů. Míra recidivy se tak stala měřítkem úspěšnosti trestní politiky a skutečné resocializace propuštěných osob. Během posledních let má však kriminální recidiva narůstající tendence.

Nejvíce tento trend dokazuje recidiva v oblasti majetkové trestné činnosti a maření výkonu úředního rozhodnutí. Motivace recidivních pachatelů právě v oblasti majetkové trestné činnosti je zřejmá. Po propuštění z VTOS nejsou často finančně zabezpečeni, což je vede k potřebě zajištění finančních prostředků na uhrazení dluhů a základních životních potřeb, které často představují taktéž návykové látky. Ke zmírnění narůstajícího trendu recidivy a tím pádem přecházení kriminálního chování napomáhá prevence kriminality, která současně podporuje následnou resocializaci.

2.3 Prevence kriminality

Prevence kriminality představuje širokou škálu opatření nerepresivní povahy, čímž rozumíme veškeré aktivity vyvíjené státními, veřejnoprávními i soukromoprávními subjekty vedoucí k předcházení páchaní kriminality. Mezi zmíněná opatření se řadí iniciativy směřující ke snížení míry a závažnosti kriminality a jejích následků, ať už prostřednictvím omezení kriminogenních příležitostí či působením na potenciální pachatele a oběti trestných činů. Opatřeními jsou sociální prevence, pomoc obětem trestných činů a situační prevence i včetně informování veřejnosti o možnostech ochrany před potenciální trestnou činností. Prevence kriminality se úzce pojí s prevencí ostatních sociálně patologických jevů, přičemž těmi nejzávažnějšími jsou nejrůznější formy závislostí. Objekty prevence kriminality představují kriminogenní faktory, kterými jsou sociální prostředí či příčiny a podmínky kriminality, dále potenciální či skuteční pachatelé trestné činnosti a potenciální či skutečné oběti trestných činů (MVČR, © 2024). Na uvedené se zaměřuje nová Strategie prevence kriminality v ČR (MVČR, 2022), která je již platnou od roku 2022 a je vypracována na období do roku 2027. Strategie navazuje na strategické dokumenty vlády ČR a hlavním cílem je udržení, a především posílení systému prevence kriminality k zajištění bezpečí, zlepšení kvality života a na podporu preventivních přístupů na základě principů moderního demokratického právního státu.

Prevence kriminální recidivy se soustředí zejména na depistáž čili vyhledávání rizikových rodin, neboť v těchto rodinách vznikají podmínky pro vývoj jedince s rozvíjející se poruchou osobnosti disociálního typu. Tyto osoby projevují během svého vývoje charakteristické znaky včetně problémů se soustředěním a chováním, což reprezentuje zvláště ustavičné lhaní, krádeže, agrese vůči spolužákům či učitelům, odpor vůči autoritě a útěky z domova (Kuchta, Válková a kol., 2005, s. 347).

Preventivní činnost se strukturuje do tří fází na primární, sekundární a terciární prevenci. Primární prevence primárně zahrnuje vzdělávací, osvětové, výchovné, volnočasové a poradenské aktivity, které směřují na nejširší veřejnost. Zvláštní pozornost je věnována pozitivnímu vlivu na děti a mládež pro jejich využívání volného času a způsobu sportovního vyžití. Centrální oblast primární prevence představují rodiny, školy a lokální společenství. Sekundární prevence se soustředí na rizikové osoby a skupiny osob s vyšší náchylností ke vzniku kriminální aktivity a na sociálně patologické jevy, jimiž jsou záškoláctví, gamblerství, vandalismus, dlouhodobá nezaměstnanost a drogové či alkoholové závislosti. Zaměřuje se současně i na příčiny kriminogenních situací. Terciární prevence se pojí s resocializací osob s kriminální minulostí zpět do společnosti, což zahrnuje sociální a rodinné poradenství, pomoc při zajišťování bydlení a hledání zaměstnání. Cílí na udržení dosažených výsledků předchozích intervencí a obnovu nefunkčního sociálního prostředí. V rámci primární prevence působí rodina, obce a Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. Za sekundární a terciární prevenci odpovídá vzhledem k odborné náročnosti Ministerstvo práce a sociálních věcí, Ministerstvo spravedlnosti a Ministerstvo zdravotnictví. Ve specifické oblasti populace působí také Ministerstvo obrany (MVČR, © 2024). V rámci sekundární a terciární prevence kriminality působí i sociální kurátor, který svou činností napomáhá taktéž k úspěšné resocializaci propuštěných osob z výkonu trestu, čímž také přispívá ke snižování recidivních tendencí.

3 SOCIÁLNÍ KURÁTOR

Poslední kapitola se věnuje činnosti sociálního kurátora, jeho obecnému vymezení, osobnostním předpokladům a kompetencím v rámci pomoci klientům. Sociální kurátor představuje klíčovou osobnost v rámci postpenitenciární péče a procesu resocializace. Dle Matouška (2016, s. 197) je sociální kurátor odborný pracovník státní sociální pomoci v ČR, který poskytuje kontinuální sociální poradenskou a socioterapeutickou službu a pomoc při překonávání obtížných životních situací. To koresponduje s definicí Tomeše (2011, s. 295), který vymezuje sociálního kurátora jako specializovaného sociálního pracovníka v práci se sociálně rizikovými osobami, který podporuje klienty v rámci reintegrace či integrace do společnosti. Na území svého správního obvodu organizuje péči o občany společensky nepřizpůsobivé, dále navrhuje koncepční materiálně-technické opatření pro vytváření optimálních podmínek pro život, bydlení a pracovní uplatnění osob a poskytuje pomoc při překonávání krize prvního dne.

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách vymezuje působnost sociálního kurátora na sociálním odboru obecního úřadu s rozšířenou působností. Dle tohoto zákona jsou definovány cílové skupiny sociálního kurátora. Jedná se o:

- a) osoby ohrožené sociálním vyloučením z důvodu předchozí ústavní nebo ochranné výchovy či výkonu trestu,
- b) osoby, jejichž způsob života může vést ke konfliktu se společností.

Osoby, které čelí riziku trestné činnosti ze strany jiné osoby by neměly představovat cílovou skupinu sociálního kurátora. Žádný právní předpis však sociálnímu kurátorovi nezabraňuje v poskytnutí základní pomoci zmíněné osobě. Zákon o sociálních službách přímo předpokládá základní poradenství jako součást každé služby. Nicméně k odborné práci s takovým klientem jsou nezbytné specializované odborné kapacity, kterými disponují zejména specializované instituce a z tohoto důvodu by měl sociální kurátor spíše zprostředkovat kontakt na odborné pracoviště (Gojová a kol., 2007, s. 10). Černíková a kol. (2008, s. 223) však upozorňují, že dle zákonné úpravy je pro klienta pomoc sociálního kurátora zcela dobrovolná, což znamená, že propuštěný vězeň či jiný klient po výkonu ochranného opatření nedisponuje žádnou právní povinností k využití nabízené pomoci.

Sociální kurátor bývá kontaktován zpravidla osobami z vězeňského zařízení s konkrétní prosbou o pomoc nebo je kontaktován prostřednictvím sociálních pracovníků ve věznicích. Počáteční návrh spolupráce však zprostředkovává sociální kurátor s klientem na základě

ohlašovací povinnosti Vězeňské služby, která dává informace kurátorovi o budoucím propouštění vězně z výkonu vazby nebo výkonu trestu odnětí svobody do civilního života. Podmínkou je trvalé bydliště propouštěné osoby v České republice. Tato spolupráce před propuštěním napomáhá větší vstřícnosti a časovému předstihu v zajištění základních potřeb v období resocializace (Černíková a kol., 2008, s. 223). Sociálního kurátora kontaktují osoby v rámci místa jejich trvalého bydliště či místa, kde se plánují zdržovat po jejich propuštění z VTOS. V závislosti na dojezdové vzdálenosti a závažnosti situaci může sociální kurátor zvážit osobní návštěvu věznice, kde je možné se domluvit na dalším postupu spolupráce s klientem a na činnostech, které bude klient po sociálním kurátorovi požadovat (Grepl, Sedláčková, 2012).

3.1 Činnost sociálního kurátora

Sociální kurátor vykonává v oblasti přímé práce s klientem široké spektrum činností. Zpočátku se snaží především navázat optimální socioterapeutický vztah s klientem, prostřednictvím kterého formuluje cíle spolupráce. K navázání kontaktu a následnému vytváření vztahu vedou návštěvy ve věznicích, kdy se setkává s klienty v jejich prostředí, což napomáhá uvolnění (Časopis Sociální práce, © 2020). Dále kurátor aplikuje metody kontinuální sociální práce, čímž rozumíme připravenost klienta pro plynulý přechod do života mimo nápravné zařízení, což napomáhá zmírnění následků nepříznivé sociální situace propuštěného. V rámci základního sociálního poradenství poskytuje klientům nezbytné informace k překonání jejich nepříznivé životní situace, na které navazuje rozšířené odborné sociální poradenství, v rámci kterého pomáhá klientům navázat vztah se společenským prostředím, čímž předchází izolaci klienta a neúspěšné resocializaci. Součástí práce sociálního kurátora je také realizace sociálně terapeutické činnosti, ve které se zaměřuje na obnovení praktických schopností a dovedností klienta a obnovení či zlepšení jeho vzájemných vztahů s okolím, a především s rodinou. Právě zmíněná spolupráce s rodinou klienta je nedílnou součástí činnosti sociálního kurátora, neboť ta může představovat výraznou pomoc v rámci opětovného začlenění osoby do společnosti. Následnou nepostradatelnou činností kurátora je vypracování programu individuálního motivačního postupu při řešení aktuální tíživé situace klientů, kteří se ocitli v hmotné nouzi tak, aby se předešlo sociálnímu vyloučení klienta. S tím se pojí vyjednávání v zájmu klienta, pokud je k tomu sociální kurátor zmocněn, především záležitosti spojené s ubytováním, zaměstnáním, zdravotním a materiálním zabezpečením po návratu do běžného života (Gojová a kol., 2007, s. 13-14).

Sociální kurátor vede spisovou dokumentaci a evidence klientů v přírůstkovém rejstříku. Součástí jeho práce je i zpracovávání informací od ostatních subjektů, se kterými spolupracuje, jelikož je jeho činnost založena na kooperaci s dalšími institucemi. Ty představují organizace poskytující sociální služby, zdravotnická zařízení, správní úřady a územní samosprávné celky, soudy, úřady práce, Policie ČR, Vězeňská služba České republiky, Probační a mediační služba České republiky a zařízení pro výkon ústavní či ochranné výchovy. Spolupracuje taktéž s potenciálními zaměstnavateli a ubytovateli klientů (Časopis Sociální práce, © 2020). Pro výkon uvedených činností je nezbytné, aby sociální kurátor disponoval určitými kompetencemi, na základě kterých vykonává svou funkci.

3.2 Kompetence sociálního kurátora

Kompetence sociálního kurátora a jeho působnost jsou vymezeny v odstavci b) § 92 zákona č. 108/2006 S., o sociálních službách. Kompetencemi můžeme rozumět oprávnění k výkonu určité činnosti a rozsah působnosti daného orgánu. Konkrétně je sociální kurátor nápomocný zejména v oblasti bydlení, práce, v kontaktu s rodinou během VTOS, při nedostatku financí či při řešení dluhů. Poskytuje sociální služby a odborné poradenství osobám, které čelí riziku sociálního vyloučení z důvodu předchozí ústavní či ochranné výchovy nebo výkonu trestu, osobám jejichž práva a zájmy jsou ohroženy trestnou činností jiné osoby a osobám, jejichž způsob života může vést ke konfliktu se společností (Gojová a kol., 2007, s. 11).

Základní kompetencí sociálního kurátora je depistážní činnost, která se vykonává dle zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. Depistáž představuje soustavné, cílené, včasné vyhledávání osob či skupin, které jsou ohrožené sociálním vyloučením nebo jinou sociální událostí v jejich přirozeném prostředí. Způsob vyhledávání potenciálních klientů se liší dle cílové skupiny a případné sociální situace (Hůlová a kol., 2017, s. 15). Nedílnou součástí kompetencí sociálního kurátora představuje rozhodování o přiznání a výši dávky mimořádné okamžité pomoci, která se vyplácí osobám ohroženým sociálním vyloučením a tuto dávku i eviduje ve své agendě dle zákona č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi.

Dle § 3 vyhlášky č. 505/2006, kterou se provádějí některá ustanovení zákona o sociálních službách, jsou kompetence sociálního kurátora v rámci základního odborného poradenství následovné:

- a) poskytuje informace vedoucí k řešení nepříznivé životní situace prostřednictvím služeb sociální péče,

- b) poskytuje informace o možnostech výběru sociálních služeb dle individuálních potřeb uživatelů a informace o alternativních způsobech pomoci,
- c) poskytuje informace o základních právech a povinnostech uživatelů, především v souvislosti se zajištěním sociálních služeb, a o možnostech využití běžně dostupných prostředků k předcházení sociálnímu vyloučení a vzniku závislosti na sociálních službách,
- d) poskytuje informace o možnostech podpory členů rodiny při péči o osobu, jak formou péče o osobu ve společné domácnosti, tak ve smyslu zájmu o řešení její situace.

Dle § 4 vyhlášky č. 505/2006, představují kompetence sociálního kurátora v rámci odborného sociálního poradenství:

- a) zprostředkování kontaktu se společností, zejména zprostředkování následných služeb a kontaktů,
- b) sociálně terapeutické činnosti, čímž rozumíme poradenství v oblastech orientace v sociálních systémech, v oblasti práva, psychologie a vzdělávání,
- c) pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při řešení osobních záležitostí.

Mezi další kompetence sociálního kurátora se řadí koordinační činnost, která představuje účast na komunitním plánování, což zahrnuje mapování sociálních služeb pro cílovou skupinu a následné předávání informací mezi poskytovateli sociálních služeb (Davidová a kol., 2010, s. 37). Pro sociálního kurátora je nezbytné, aby imponoval specifickými osobnostními předpoklady, tudíž tato profese není určena pro každého.

3.3 Osobnost sociálního kurátora

Pro výkon profese sociálního kurátora je nezbytné disponovat nejen určitými osobnostními předpoklady, ale i dovednostmi, které vyjadřují způsobilost člověka k provádění určité činnosti (Průcha, Walterová, Mareš, 2013, s. 59). Při výkonu své práce se opírají o Etický kodex sociálních pracovníků České republiky (Společnost sociálních pracovníků ČR, 2006).

Dle Řezníčka (2000) je pro sociálního kurátora podstatné získat důvěru klienta již v počátku budování jejich vztahu, což je zvláště důležité pro klienta v obtížné situaci. Jelikož je jejich vztah založen na vzájemné důvěře je pro klienta podstatné vědět, že jeho osobní data mohou být předávána jen s jeho výslovným písemným svolením. Od sociálního kurátora se očekává,

že bude empatický, vřelý a opravdový. Kurátoři musí často hledat řešení, obměňovat ho anebo improvizovat, proto se požaduje také tvořivost a flexibilita pro nabídnutí maximální pomoci klientovi. Nezbytné je respektování základních hodnot sociální práce, čímž rozumíme respektování základních lidských práv a svobod jedince. Respekt lidské důstojnosti je v tíživé životní situaci člověka velmi posilující. To znamená dle Davidové a kol. (2010, s. 37), že sociální kurátor nepomlouvá klienta, neoznačuje jej přezdívkami a zachovává rovný přístup ke všem klientům.

Předpokladem pro výkon této profese je opravdový zájem sociálního kurátora o poskytování pomoci a současně umět tento zájem před klientem ukázat. Dále by měl disponovat také schopností orientace na potřeby klienta a udržení pevného postoje v záležitostech s ohledem na dodržování zákona (Časopis Sociální práce, © 2020). S čímž se pojí, že by sociální kurátor měl zachovat profesionální objektivitu a své meze a oddělovat profesní život od soukromého, čímž ochraňuje sebe i klienta. S tím souhlasí Kopřiva (2011, s. 82), který uvádí, že by měl kurátor zůstat resistantní a nepřebírat odpovědnost za problémy klienta, ale pouze navrhnout možnosti řešení. Neměl by taktéž nabírat přebytečnou kontrolu nad klientem, která zabraňuje rozvoji jeho autonomie a porušení hranice v rámci jejich vztahu. Překročením hranice dochází ke zpomalení či zkomplikování procesu pomoci. V opačném případě se stává, že má klient tak vytvořenou silnou hranici jako obranu vůči zranitelnosti a sociální kurátor musí být schopen ji prolomit a dostat se ke klientovi, aby mu mohl poskytnout nutnou pomoc. Z toho důvodu by měl disponovat dobrými komunikačními schopnostmi, aby dokázal komunikovat i s osobami s psychickými problémy (Časopis Sociální práce, © 2020). Tyto dovednosti jsou nezbytné i k navození příjemné atmosféry pro důvěrný uvolněný rozhovor a také pro to, aby předával jasné informace klientovi, zpřehlednil mu jeho situaci, k čemuž je nezbytné sestavit logickou posloupnost následného postupu, aby daný člověk porozuměl poslání pomoci. Současně by měl sociální kurátor disponovat schopností zaangažovat klienta, aby mohlo dojít ke změně chování a jeho životních podmínek (Řezníček, 2000). Tuto změnu zahrnuje proces opakované resocializace osob propuštěných z VTOS, čímž se zabývá praktická část bakalářské práce, která navazuje na část teoretickou.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 VÝZKUM

Tématem resocializace osob po výkonu trestu odnětí svobody se zabýváme z toho důvodu, že se jedná o jeden z hlavních faktorů vedoucích ke snížení kriminální recidivy, která představuje zásadní výzvu pro moderní společnost. Z důvodu stále zvyšující se recidivy výkonu trestu odnětí svobody dle statistik (PČR, 2022) bylo výzkumné šetření v bakalářské práci zaměřeno na již opětovnou resocializaci osob po VTOS. Výzkumné šetření bylo pojato z pohledu opětovně resocializovaných jedinců propuštěných z VTOS a jejich hodnocení osobních zkušeností s tímto procesem. Zaměřuje se na to, jak jedinci vnímají určité limity a bariéry zasahující do jejich procesu opětovné resocializace. Současně se soustředí i na to, jak jedinci vnímají roli sociálního kurátora v tomto procesu.

Resocializace je definována jako složitý proces nápravy a změny neuspokojivé socializace (Biedermanová, Petras, 2011). Stává se klíčovým faktorem pro zajištění úspěšného začlenění osob zpět do společnosti a běžného života. Má velký význam pro společnost jako celek, a to z důvodu bezpečnosti, soudržnosti, důvěry ve společnost, celkového fungování společnosti, ale také kvůli ekonomické situaci. Působí také jako klíčový prvek prevence kriminálního jednání. Zaměření se na tuto problematiku je důležité také z důvodu identifikace individuálních potřeb jedinců v tomto procesu.

Vysoký podíl recidivistů na trestné činnosti, konkrétně na celkovém počtu stíhaných, resp. odsouzených pachatelů trestných činů, ukazuje nutnost, považovat boj proti recidivě trestné činnosti za jeden z hlavních problémů trestní politiky (Vantuch, 1982). Farrall (2022) dodává, že je to nejen problém trestní, ale i sociální politiky. Tento stav činí boj proti recidivě trestné činnosti jedním ze základních předpokladů postupného omezování kriminality. Aktuální penologický výzkum (VSČR, 2023) je zaměřen především na zjišťování efektivity metod odborného zacházení s vězňenými osobami v aktuálních podmínkách zejména výkonu trestu odnětí svobody, s cílem nalézat a uvádět do praxe mechanismy k efektivizaci výchovných metod nutných pro úspěšnou resocializaci vězňených osob po propuštění a snižování rizika jejich kriminální recidivy.

Cílem resocializačních snah je navázat a znovu spojit přerušené řetězce socializace v místech, kde došlo k narušení a pokusit se formovat či modelovat budoucí život odsouzeného tak, aby jeho opětovné začlenění do společnosti bylo možné a reálné a bezporuchové (Černíková, Sedláček, 2002). Významnou roli sehrává dostatečná podpora v procesu návratu do společnosti a zda jsou zajištěny příležitosti ke změně svého chování a

zlepšení života. Podporu v tomto procesu často jedinec hledá v rodině, blízkých přátelích, v pracovnících probační a mediační služby či sociálním kurátorovi, jemuž jsme se věnovali již v rámci celé kapitoly teoretické části. Proces resocializace jedinců však mohou limitovat určité bariéry. Jednou z nich je zajištění základních lidských potřeb, které se stává stěžejním v tomto procesu. Pokud mají osoby jistotu bydlení, zaměstnání a zdravotní péče nastává mnohem menší pravděpodobnost sociální exkluze a opětovné kriminální recidivy.

4.1 Výzkumné cíle

Na základě stanoveného výzkumného problému byly vymezeny cíle výzkumu. Hlavním výzkumným cílem je zjistit hodnocení osobních zkušeností recidivistů s procesem opětovné resocializace po VTOS. Dále objasnit limity a bariéry, které spatřují recidivisté v rámci opětovné resocializace. Zároveň chceme zjistit, jak recidivisté nahlíží na roli sociálního kurátora v procesu opětovné resocializace po VTOS.

4.2 Výzkumné otázky

Na základě výzkumného problému byly stanoveny výzkumné otázky.

1. Jak hodnotí recidivisté své osobní zkušenosti s procesem opětovné resocializace po VTOS?
2. Jaké limity a bariéry spatřují recidivisté v rámci opětovné resocializace?
3. Jak recidivisté nahlíží na roli sociálního kurátora v procesu opětovné resocializace po VTOS?

4.3 Pojetí výzkumu

Za účelem zjištění hodnocení osobních zkušeností recidivistů s procesem opětovné resocializace osob po výkonu trestu odnětí svobody volíme kvalitativní výzkumné pojetí. Důvodem je také cíl podrobného zmapování limitů a bariér, které spatřují recidivisté v rámci jejich procesu znovu začlenění zpět do společnosti a současně objasnění osobního náhledu recidivistů na roli, kterou pro ně v tomto procesu představuje sociální kurátor. Vzhledem k tomu, že prožitek a zkušenosti z výkonu trestu odnětí svobody jedinců jsou velmi individuální, zaměříme se na hlubší porozumění ovlivňujících jevů procesu úspěšné resocializace. Klíčové je pro náš výzkum získat informace o pocitech recidivistů, náhled na jejich uvažování a současně i na názory, které chovají na celý proces, k lepšímu pochopení jejich zkušeností. Kvalitativní výzkum volíme pro lepší proniknutí do hloubky dané

problematiky a prozkoumání široce definovaného jevu s cílem jeho porozumění, neboť se zaměříme na nasbírání veškerých dat a následné hledání pravidelností, které se v datech vyskytují (Švaříček, Šed'ová, 2007, s. 24). Hendl (2023, s. 50-53) chápe kvalitativní výzkum jako přístup pro získání hlubšího vhledu do zkoumaného případu pro podání detailního a podrobného popisu jevu, s důrazem na proniknutí pod jeho povrch. Přináší možnost sledovat vývoj zkoumaných situací, ale zároveň i příslušné procesy, které jsou s jevem spojeny. Citlivě zohledňuje působení kontextu, lokální situaci a podmínky. Poskytuje současně i vysvětlení a detailní informace o tom, proč se daný fenomén v daném kontextu objevil. Tímto způsobem poskytuje nejen objektivní informace, ale i subjektivní pohled jedince na procesy a události spojené s daným jevem.

4.4 Výzkumný soubor

Výzkumný soubor představují muži, kteří prošli procesem opětovné resocializace po VTOS, jemuž jsme se věnovali a podrobně ho rozebírali v popisu výzkumného problému i teoretické části práce. Výzkumný soubor se skládá pouze ze zdravotně způsobilých dospělých mužů, kteří se chtěli zúčastnit dobrovolně. Důvodem výběru mužů je jejich větší zastoupení v českých věznicích v porovnání s ženami, a to konkrétními počty dle statistik (VSČR, 2022) 16 012 mužů a 1486 žen, čímž jsme se chtěli vyhnout ovlivnění výsledků výzkumu. Zároveň výběrový soubor tvoří muži, kteří byli ve VTOS již podruhé, tím pádem také prošli již opětovnou resocializací. Podmínkou výběru byla také spolupráce osob se sociálním kurátorem a uplynulá doba od ukončení VTOS alespoň dva roky, z toho důvodu, aby jedinci měli dostatek času pro ustálení nepříznivé situace a mohli se na ni podívat zpětně, čímž také poskytnout relevantní informace pro výzkum.

Celkem bylo osloveno 9 osob, které splňovaly daná kritéria. Osoby byly osloveny pomocí telefonického hovoru po předešlé konzultaci s jejich sociálním kurátorem. Se spoluprací následně souhlasilo 5 mužů. Zde uvádíme podrobnější charakteristiku dotazovaných osob:

Tabulka 1 Informace o výzkumném souboru (vlastní výzkum 2023-2024)

Informant	Věk	Délka druhého VTOS
Lukáš	33 let	4 roky
Jan	42 let	5 let
Martin	31 let	7 měsíců

Igor	28 let	3 roky
Pavel	72 let	5 let

Lukáš

Dostal první trest na 10 let. Následně se vrátil k užívání a prodeji psychotropních látek, které jej provází od období adolescence, což ho také dovedlo k druhému trestnému činu, za který dostal 4 roky. Po propuštění z VTOS mu poskytla pomoc jeho přítelkyně, která byla současně jeho sociální pracovnící. Ukázala mu nový směr a smysl života. V současné době s ní bydlí v bytě jejích rodičů s jejími dvěma dětmi. Pracuje na stavbě a má splacené všechny dluhy. V případě potřeby je stále v kontaktu se sociálním kurátorem.

Jan

Byl mu uložen trest na 3 roky. Po propuštění se dostal do finančních problémů a následně i exekuce z důvodu nesplácení dluhů a alimentů na dvě děti. Druhý trest dostal na 5 let. Po skončení VTOS se mu dlouhou dobu nedařilo nalézt zaměstnání, což komplikovalo jeho finanční situaci. Nyní bydlí v pronájmu a má splacené dluhy. Pracuje jako obsluha benzínové stanice, žije sám a začal pravidelně vídat své děti. Kontakt se sociálním kurátorem stále udržuje.

Martin

První trest odnětí svobody dostal na 5 let. Poté byla jeho situace stabilní, ale následně spáchal majetkovou trestnou činnost, za kterou mu byl uložen trest na 7 měsíců. Po 4 měsících byl podmíněčně propuštěn. Nyní bydlí s manželkou ve vlastním bytě a pracuje jako recepční v hotelu. Se sociálním kurátorem přerušil kontakt po nalezení zaměstnání.

Igor

Dostal první trest na 2 roky. Poté se kvůli nezaměstnanosti dostal do finanční tísně. Druhý trest mu byl uložen na 3 roky. Po propuštění z VTOS byl odkázán na pomoc sociálního kurátora, se kterým je dodnes ve spojení. Jeho matka už nežije a s nikým jiným z rodinných příslušníků se nestýká. Opět se dlouho potýkal s nezaměstnaností, ale byl veden na Úřadu práce v evidenci zájemců o zaměstnání. V současné době žije v pronajatém jednopokojovém bytě a pracuje jako automechanik.

Pavel

Byl mu uložen trest na 6 let, ale po 4 letech byl podmíněčně propuštěn. Po skončení trestu odnětí svobody se vrátil k práci soukromého detektiva a jeho životní situace byla příznivá. Druhý trest dostal na 5 let, ale po 2,5 letech byl podmíněčně propuštěn. Po návratu z věznice mu z velké části pomohla rodina. Nyní žije v pronajatém bytě a pobírá starobní důchod. Se sociálním kurátorem udržuje kontakt nepřetržitě.

4.5 Výzkumná metoda

Výzkumnou metodou v rámci naší práce je polostrukturovaný rozhovor, jenž dle Smithe (2004) představuje dostatečně flexibilní metodu, která dává informantovi možnost volně mluvit o tématu, současně reflektovat svůj postoj k němu a rozvíjet o něm své myšlenky. Rozhovor jsme zvolili i z toho důvodu, že nám umožňuje získat detailní popis zkušeností a konkrétních informací o názorech jedinců na roli sociálního kurátora a současně i informace o jednotlivých bariérách a limitech, které ovlivňují proces resocializace. Cílem polostrukturovaného rozhovoru je získat detailní a komplexní informace o studovaném jevu (Švaříček, Šedřová, 2007, s. 13). Cílem výzkumníka při rozhovoru je porozumět situaci tak, jak jí rozumějí sami aktéři (Denzin, Lincolnová, 2005). Současně výzkumník může v reálném čase sledovat co se v rozhovoru vynořuje, co je významné pro informanta a zároveň může rozhovor usměrňovat tak, aby se neodchýlil od tématu (Smith, 2004).

Informanta považujeme za experta ve vztahu ke své zkušenosti, kterou zkoumáme. V tomto je tedy klíčové poskytnout mu dostatek volnosti, aby mohl otevřeně a flexibilně formovat průběh rozhovoru směrem k tomu, co sám považuje za významné. Tato volnost v komunikaci umožňuje opětovně resocializované osobě aktivně sdílet své hlubší pohledy, postřehy a individuální perspektivy na zkoumanou zkušenost (Smith et al., 2009). Pro sestavení rozhovoru bylo však nezbytné si uvědomit, že výzkumný soubor je velmi specifická skupina osob. Jednotlivé otázky byly připraveny před rozhovory a koncipovány tak, aby byly srozumitelné a cílené na konkrétní problematiku. Při tvorbě otázek do rozhovoru jsme museli myslet na to, aby se týkaly jednotlivých jevů, které chceme zjistit, ale také aby nám poskytly vhled do situace a vysvětlovaly dané souvislosti.

Jednotlivé rozhovory byly prováděny na osobním setkání a byly nahrávány na diktafon po uděleném souhlasu k jejich zaznamenávání a anonymnímu využití pro daný výzkum. Probíhaly v příjemném prostředí, kde byla navozena uvolněná atmosféra pro lepší průběh rozhovoru, který mohl představovat pro některé velmi citlivé téma. Pokládány byly otevřené

otázky, dle předem připravené struktury, zaměřené především na prohloubení detailů o situaci po druhém výstupu z výkonu trestu odnětí svobody. Konkrétní otázky k rozhovoru jsou uvedeny v příloze P1.

4.6 Způsob zpracování dat

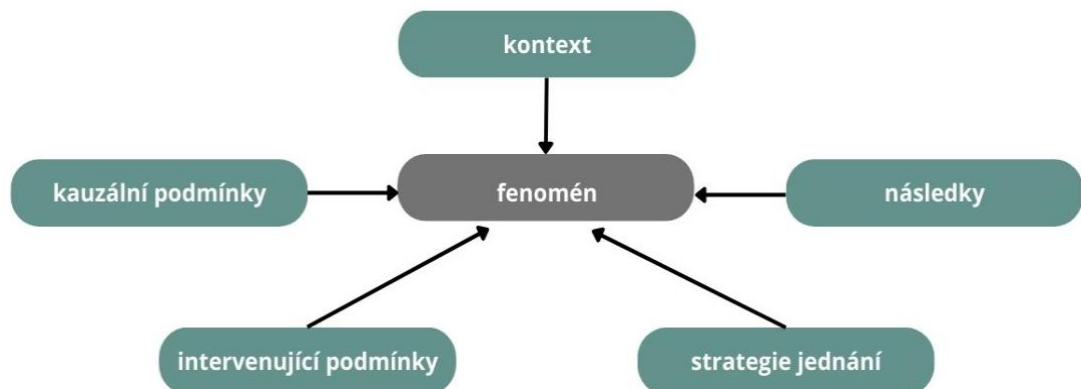
Pro zpracování dat jsme využili design zakotvené teorie, kterou Švaříček a Šed'ová (2007, s. 84) pojmají jako sadu systematických induktivních postupů pro vedení kvalitativního výzkumu zaměřeného na vytváření teorie. Glasser a Strauss (1967) klasifikují zakotvenou teorii jako přístup kvalitativního výzkumu, který má za cíl vybudovat teorii zkoumaného jevu, konkrétně jeho abstraktní a teoretické uchopení, které nám umožní daný jev pojmenovat, lépe mu porozumět v daných souvislostech a vzhledem k tomu jej úspěšně předvídat a ovlivňovat. Usiluje o vytváření teorií, které jsou pevně zakotvené v datech a nevychází pouze z intuitivního a spekulativního přístupu. Dle Hendla (2023, s. 129-130) zakotvená teorie neoznačuje nějakou určitou teorii, nýbrž určitou výzkumnou strategii a zároveň způsob analýzy, kterým budou data získávána. Vede k vytvoření návrhu teorie pro fenomény v určité situaci, na niž je zaměřena pozornost výzkumníka. Kvalitativní výzkumníci vybírají své respondenty účelově tj. na základě předem zvolených (demografických či jiných) kritérií, pomocí tzv. teoretického vzorkování (Hoodová, 2007, s. 45). Cílem zakotvené teorie je vytvoření dobře saturovaného teoretického konceptu s velkou explanační silou, což vyžaduje neustálé a důsledné podřizování výzkumného procesu vynořující se teorii (Řiháček, Hytych, 2013, s. 45). Design zakotvené teorie se stal nejvlivnějším paradigmatem dnešní doby pro kvalitativní výzkum v sociálních vědách (Denzin, 1997). Dle tohoto přístupu jsme se orientovali i při vytváření otázek do rozhovoru.

Vznikající teorie je zakotvená v datech získaných během studie. Z toho důvodu je nutné přistupovat k datovému materiálu s maximální nepředpojatostí a otevřenou myslí (Švaříček, Šed'ová, 2007, s. 86). Získaná data jsou následně transkribována a podrobena analýze. Analýza dat se uskutečňuje pomocí kódování, které probíhá ve třech fázích. Jednotlivé fáze otevřeného, axiálního a selektivního kódování na sebe navazují.

První fází je otevřené kódování, což představuje první průchod daty. V analyzovaném textu dochází k nalézání významových jednotek, což jsou úseky nesoucí informaci vztahující se k výzkumné otázce. Významové jednotky v textu přiřadíme kód, což představuje slovo či krátká věta, která výstižně shrnuje podstatu významové jednotky. Pomocí kódů dále třídíme,

porovnáváme a slučujeme s jinými kódy. Ve fázi, kdy se začínají jednotlivé jevy opakovat či velmi podobat předešlým, přestáváme vytvářet další kódy a používáme ty, které jsme již vytvořili. Ty však mohou být postupně transformovány pro lepší vyjádření významové jednotky (Řiháček, Hytych, 2013, s. 48-50). Spolu s kódováním se zaznamenávají také pomocí poznámek dojmy, asociace a nápady, čímž se doplňují a vysvětlují nalezené kódy (Hendl, 2023, s. 254). Po identifikaci jevů a kódování dochází k seskupování pojmů pomocí kategorizace (Strauss, Corbinová, 1999).

Druhou fází je navazující axiální kódování. Strauss s Corbinovou (1999, s. 70) tuto fázi charakterizují jako soubor postupů, pomocí nichž jsou údaje po otevřeném kódování opět uspořádány novým způsobem, prostřednictvím vytváření spojení mezi kategoriemi a jejími subkategoriemi. Uvažujeme příčiny a důsledky, podmínky a interakce, strategie a procesy mezi jednotlivými kategoriemi, což je uskutečňováno pomocí paradigmatického modelu, který má následující podobu (Hendl, 2023, s. 256):

Obrázek 1 Základ axiálního kódování – paradigmatický model (Hendl, 2023, s. 259)

Paradigmatický model zahrnuje příčinné podmínky, jev, kontext, intervenující podmínky, strategie jednání a následky. Použití tohoto modelu umožňuje systematicky přemýšlet o údajích a vzájemně je mezi sebou posuzovat (Strauss, Corbinová, 1999, s. 72).

Poslední fází tohoto procesu je selektivní kódování, což představuje přezkoumávání dat a kódů a jejich selektivní zpracování. Dochází k výběru hlavních kategorií a jejich porovnávání. Vybraná kategorie se stává ústředním bodem vznikající teorie, což znamená, že integruje ostatní témata a kategorie. Sběr a interpretace dat končí dosažením teoretické

saturace, kdy žádné další kódování nepřináší nové poznatky (Hendl, 2023, s. 258). Proces zakotvení teorie je ukončen ověřením teorie dle získaných údajů (Strauss, Corbinová, 1999, s. 99).

5 ANALÝZA A INTERPRETACE DAT

V této kapitole jsme se zaměřili na analýzu a interpretaci dat získaných pomocí polostrukturovaných rozhovorů s informanty. Rozhovory byly nahrávány na diktafon a následně přesně transkribovány. Analýza dat byla prováděna v období prosince roku 2023 do března 2024. V následujících kapitolách budeme rozebírat klíčové aspekty, které odpovídají zkušenostem recidivistů s procesem opětovné resocializace po VTOS.

5.1 Analýza dat

Jak již bylo uvedeno v předchozí kapitole, první fázi analýzy dat představuje otevřené kódování. Výsledkem tohoto typu kódování jsou kategorie, tedy kódy uspořádané do vyšších úrovní (Strauss, Corbinová, 1999, s. 47). Vzhledem k tomu, že právě kategorie jsou klíčové pro rozvinutí dalších úrovní analýzy dat, zaměříme se v této kapitole podrobněji na jejich výklad. Současně budou zahrnuty výroky informantů, které nejvýstižněji reflektují dané téma.

„Tak ty pocity byly naprosto neskutečné“ (J11).

Dle uvedeného vzoru lze říct, že autorem výroku je informant Jan a tento jeho prožitek lze nalézt v jedenácté odpovědi v transkribovaném rozhovoru. Autoři výroků budou v rámci analýzy a interpretace dat označování následovně:

Lukáš (L) Jan (J) Martin (M) Igor (I) Pavel (P)

Na základě pečlivého pročtení a vyhodnocení transkribovaných dat byly vytvořeny jednotlivé kódy. Následně byly kódy přiřazeny na základě spojitosti do jednotlivých kategorií, kterých vzniklo ve výsledku pět.

Tabulka 2 Kategorie otevřeného kódování (vlastní výzkum 2023-2024)

Faktory podmiňující trestnou činnost	Aspekty ovlivňující počátek resocializace	Činnost sociálního kurátora	Vyskytující se dlouhodobé problémy	Motivace k úspěšné resocializaci
Nepříjemné vzpomínky na dětství	Radost z propuštění	Řešení bydlení	Negativní vzpomínky na VTOS	Změna jedince
Nepříznivá rodinná situace	Strach z budoucnosti	Řešení zaměstnání	Strach z recidivy	Uvědomění propuštěného
Citový nátlak rodičů	Nedostatek sebedůvěry	Administrativní pomoc	Ztráty spojené s VTOS	Nepřetřhané vazby po VTOS
Absence domácího zázemí	Nutnost zvyku na novou situaci	Mimořádná okamžitá pomoc	Zápisy v trestním rejstříku	Podpora rodiny
Potřeba financí	Absence zaměstnání	Podmíněné propuštění	Strach z odsouzení společností	Láska
Bezradná situace	Absence bydlení	Psychická pomoc		Svoboda
Neuvědomění trestného činu	Frustrace z dlouhodobého neúspěchu	Poskytnutí informací		Stabilita
	Nesamostatnost	Jasná domluva		Povaha jedince
		Pozitivní vztah se sociální kurátorem		
		Respekt jedince		

5.1.1 Faktory podmiňující trestnou činnost

Prostřednictvím první kategorie rozebereme aspekty, které dle výpovědí dotazovaných představují příčiny spáchání trestného činu a následné recidivy. Kategorie byla naplněna tematicky propojenými kódy, jejich vlastnostmi a má následující dimenze:

Tabulka 3 Charakteristika kategorie: Faktory podmiňující trestnou činnost (vlastní výzkum (2023-2024))

Kódy reprezentující kategorii	Kategorie	Vlastnosti kategorie	Dimenzionalizace vlastností
Nepříjemné vzpomínky na dětství	Faktory podmiňující trestnou činnost	Dopady na budoucnost	Pozitivní – negativní
Nepříznivá rodinná situace		Zvládání	Bezproblémové – problémové
Citový nátlak rodičů		Trvání	Krátkodobé – dlouhodobé
Absence domácího zázemí			
Potřeba financí			
Bezradná situace			
Neuvědomění trestného činu			

Na základě analýzy dat můžeme konstatovat, že jedinci, kteří později páchali trestnou činnost se potýkali už od dětství s velkými problémy, které mohou bezesporu představovat hluboko zakořeněné příčiny této problematiky. V dětství se budují pevné základy pro život každého člověka, jelikož se utváří hodnoty a postoje jedince. Je považované za nejméně období života. Pokud nejsou rodiče dobrým vzorem a dítě nevyrostá v příznivých podmínkách, nese si s sebou do konce života **nepříjemné vzpomínky na dětství**. „*Dětství bych popsal asi jako hodně těžké pro mě*“ (J3) „*Tak dětství, to bylo asi to nejhorší, co jsem v životě zažil*“ (P3). Dotazovaní uváděli, že často museli čelit osamělosti „*já jsem býval hodně sám doma aj v noci, tak jsem byl už naučený se starat sám*“ (I3). Z toho vyplývá další kód **nepříznivá rodinná situace**, který dokazuje, že někteří neměli v životě takové štěstí a neměli pevné rodinné vazby, čímž jim scházela jistota toho, že se mají vždy na koho obrátit v případě potřeby „*rodiče byli rozvedení*“ (J3). „*Mně zemřeli rodiče (...) a mě a o rok staršího bráchu vzali do dětského domova*“ (L3). Nepříznivá situace v rodině měla pro každého účastníka jiný původ, avšak v konečném důsledku znamenala významnou překážku ke spokojenému dětství. Jednou ze situací je domácí násilí v rodině či dokonce na dítěti, což představuje pro jedince velké riziko. „*Tata dost pil a naši se pořád strašně hádali no a pak nás občas zmlátil, tak to už ho mamka vykopla no a já jsem zůstal jenom s ňou*“ (I3).

V případě střídavé péče můžeme poukázat na skutečnost, že tento jev vedl k nespokojenosti dětí a jejich přáním bylo žít normálně, což hodnotili podle života ostatních rodin a dětí. „*Pamatuji si doted, jak jsem si chtěl jenom hrát s oběma dohromady anebo jet na výlet nebo jako cokoliv normálního, a ne si je pořád střídat (...) k otci už jsem nechtěl vůbec jezdit pak, ale prostě jsem musel*“ (J3), dále „*porád se mnou řešily paní ze sociálky střídavku, ale já jsem k tatkově moc nechtěl vést*“ (P3). Návštěvy otce byly pro informanty složité především z důvodu nové nevlastní matky, což dodávalo dětem pocit nové rodiny, se kterou se neztotožňovali. Vedlo to ke špatným rodinným vztahům mezi dítětem a nevlastní matkou „*se do toho pak připletla macecha, tak to bylo ještě horší, ta mě neměla ráda*“ (J3). Docházelo tak k hádkám a nepříjemné atmosféře v rodině „*často jsem byl u hádek rodičů a dával jsem si to dost za vinu*“ (J3), dále „*se naši začali strašně hádat a tatka si našel jinó*“ (P3). Rozdělení rodiny představuje traumatizující zážitek, který se promítá do budoucího života. „*S manželkou jsme nevycházeli (...) S rodiči taky moc nevycházím a vlastně s otcem se skoro nebavíme a s mamkou teda jo, ale nejsme si tak moc blízcí*“ (J6). Informant Martin měl sice úplnou rodinu, ale jeho rodičům byl přednější kariérní růst před rodinným životem a vlastním synem „*byli pořád hodně v práci a pak jsme spolu byli vždycky jenom na dovolené, ale domů chodili dost pozdě a pořád neměli čas*“ (M3). S čímž souvisí kód **citový nátlak rodičů**, který je pro dítě nezvladatelným a zapříčiňuje jeho podceňování „*nezapomenu na takový tlak od nich, že musím být jako oni, a že pořád nejsem v něčem dost dobrý*“ (M3). Tento citový nátlak ze strany rodičů je spojen i s jejich konflikty o dítě během rozvodových řízení, což vytváří pro dítě velký tlak při rozhodování, s kým by chtělo žít „*otec se mě taky snažil dost kupovat a matka mě zas poštvávala zase proti němu*“ (J3).

Obecně lze říct, že jakékoliv problémy v rodině jsou příčinou **absence domácího zázemí** „*chyběl mně pocit nějakého toho domova a to, že mě někdo má opravdu rád*“ (J3). Domov poskytuje dětem bezpečný prostor a současně s ním i rodičovskou lásku, která je pro každého tak nezbytná „*to cítíte, že vám to doma chybí a rodiče vám strašně chybí*“ (L3). Jedincům schází pocit celistvosti a nemají možnost se usadit „*neměl jsem nikdy žádné doma. Jezdil jsem pořád sem a tam*“ (J3). Domov s fungující rodinou plnou lásky nenahradí nikdy nic jiného. Lukáš, který byl umístěn do dětského domova z důvodu smrti rodičů uvedl „*jsem začal utíkat že. Dycky mě chytli, tak zase mě dali jinam a zas jsem jim utékl a furt dokola a furt mě vozili jako do nového dětského domova*“ (L3).

Další kód, **potřeba financí** reprezentuje hlavní motivaci ke spáchání trestné činnosti. Ta je zapříčiněna pokaždé jiným problémem. Jedním z nich je nezaměstnanost „*mě vykopli*

z práce, protože jsem prej nedodržel zadání a chodil pozdě“ (I2), dále touha po penězích „chtěl jsem jenom ty peníze“ (I4), či nutnost obživy „Potřeboval jsem nějak přežít a jenom se najest a když jsem žebrol, tak mně nikdo nic nedal“ (I9), „potřeboval jsem peníze, protože jsem neměl pak už z čeho žít, a hlavně platit alimenty na děti“ (J2). V dalším případě to byla stálá honba za penězi v prosperující firmě „i když bych teda mohl říct, že těch jsme doma neměli nikdy málo, ale od mala se ten celý můj život točil jenom kolem peněz“ (M2), což souvisí již s výchovou a dětstvím, během kterého se vytvářely tyto postoje k situaci. Další důvod představující potřebu peněžních prostředků způsobily psychotropní látky „měli jsme takovou partu kamošů a všichni jsme na tom byli vlastně stejně a jeli jsme na pervitinu“ (L6), s čímž se pojí právě nedostatek financí na další psychotropní látky „s tím se tahlo, že potřebujete peníze, ty nemáte že“ (L2).

Z dalšího kódu **bezradná situace**, vyplývá, že když jedinec už neví co dál, tak sklouzne ke krajnímu nešťastnému řešení situace pomocí spáchání trestného činu, i když si nemyslel, že by byl něčeho takového schopen. „No a pak jsem zostal na ulici, protože mě vykopli z baráku no, protože jsem neměl z čeho platit víte a neměl jsem pak ani na to jídlo a nic. Nikdy jsem nechtěl nic takového udělat, ale musel jsem prostě“ (I2). „Bylo to pro mě už hrozné a nevěděl jsem co dělat, tak jsem tehdy vykradl pumpu. No, ale to byl spíš takový zkrat, protože mě nikdy ani nenapadlo, že něco takového udělám, no nebo spíš ze zoufalství, sám moc nevím“ (J2). Lukáš má zkušenost, že jej psychotropní látky dovedly až k trestné činnosti. „No, ale tak stalo se a byla to pro mě taková asi jako jo jediná možnost jo. No, neuměl jsem si představit totiž ani jeden den bez drog jo (L9).

Vedle úmyslného páčání trestných činů zde máme i nedbalost či **neuvědomění trestného činu**. Tento kód líčí názory informantů na situaci, kteří si spáchání trestného činu nebyli zcela vědomi. „Nejsu si ničeho vědomej jako vůbec, protože jsem údajně šel sedět za vydírání“ (P2). „No tak když jste na pervitinu tak to moc nepřemýšlíte žejo (...) Takže to jsem moc nepřemýšlel a ani nic moc nevnímals“ (L4). Během páčání trestné činnosti dotazované prováděl především adrenalin. „Tak no to víte to bylo celkem takový vzrůšo“ (I4). Na což přímo navazují neúplné vzpomínky z průběhu trestného činu „nepamatuju si to nijak podrobnějš“ (I4), „mám to dost takové zkreslené. Bylo to strašně rychlé a spíš jak kdyby se to ani vůbec nestalo“ (J4). Participant Martin bral tento čin příliš na lehkou váhu a nepřipouštěl si, že by mohl být čin odhalen. Byl tak stejně lhostejný i k jeho následkům. „Tak já jsem to ani nijak jako nevnímals jako páčání nějakého trestného činu, ale jako věděl jsem, že to není úplně čisté“ (M4).

5.1.2 Aspekty ovlivňující počátek resocializace

Prostřednictvím druhé kategorie nahlédneme do období po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, jenž představuje složitou životní etapu. Kategorie s názvem aspekty ovlivňující počátek resocializace reprezentuje momenty, během kterých musely osoby čelit určitým překážkám a současně popisuje jaké pocity u toho prožívali. Bližší charakteristiku této druhé kategorie přináší následující tabulka:

Tabulka 4 Charakteristika kategorie: Aspekty ovlivňující počátek resocializace (vlastní výzkum 2023-2024)

Kódy reprezentující kategorii	Kategorie	Vlastnosti kategorie	Dimenzionalizace vlastností
Radost z propuštění	Aspekty ovlivňující počátek resocializace	Zvládání	Bezproblémové – problémové
Strach z budoucnosti		Obavy	Vysoké – nízké
Nedostatek sebedůvěry		Resilience	Silná – slabá
Nutnost zvyku na novou situaci		Vliv na životní situaci	Pozitivní – negativní
Absence zaměstnání			
Absence bydlení			
Frustrace z dlouhodobého neúspěchu			
Nesamostatnost			

Nejčastější emocí, která osoby při výstupu z VTOS provádí je dle výpovědí dotazovaných **radost z propuštění**. Ta plyne převážně z toho, že mají tu vysněnou a vytouženou svobodu a jsou na cestě zpět z běžnému životu. „*No tak máte radost, že už jdete z tama ven žejo*“ (L11). „*No to si pamatuju přesně, protože ségra tam čekala autem a já jsem nevěřil, že mě pustili (...) jako to jsem byl šťastnej jako blecha*“ (P10). „*Určitě to byla radost, nadšení (...) byl jsem natěšený, že budu venku*“ (M12; 26). Informant Jan uvedl, že to, že je na svobodě bylo až k neuvěření. „*Měl jsem hroznou radost a asi nikdy nezapomenu na to, jak jsem se díval kolem sebe a nemohl uvěřit, že jsem fakt venku*“ (J11). Propuštění představuje pro

jedince konec jedné životní kapitoly a začátek nové, o které neustále snili ve věznici. „*Takej bezvadnej pocit jako, že už jste zabouchl vrata tam za sebou*“ (P11).

Tuto radost však velmi rychle střídá strach, z toho, co nastane a co teď mají jedinci dělat. Dostávají se do střetu s velmi krutou realitou, která je nešetří. Dalším kódem, který popisuje tuto situaci je **strach z budoucnosti**. „*Měl jsem ale taky smíšené pocity z toho, že jsem měl skoro ze všeho strach*“ (J11). Spolu se strachem se dostavily i obavy z toho, aby situace dopadla dle jejich očekávání. „*Tak asi strach z toho co bude, aby to vyšlo všechno*“ (I26). „*strach, jestli to dám venku*“ (L11). S tím souvisí i **nedostatek sebedůvěry**, kterou přináší nová situace, zvláště ta, ve které už nechtějí propuštění znovu selhat. Jedinci mají sami o sobě určité pochybnosti a chybí jim přesvědčení o tom, že situaci zvládnou, tak jak je od nich společností očekáváno. „*Jako já jsem byl rozhodnutý, že to venku dám jo, ale furt jsem nevěděl moc, jestli to půjde žejjo (...) bál jsem se, abych jako našel nějakou tu práci a když ne, tak jsem se bál, abych do toho zas nespádl jako jo znovu*“ (L12; 21). Participant Jan zmínil, že si s sebou určité pochybnosti nese dodnes „*ale nějaké obavy mívám pořád, ale to je asi normální*“ (J29).

Kód pojmenovaný **nutnost zvyku na novou situaci** poukazuje na skutečnost, že opětovné fungování zpět v běžném životě znamená pro propuštěné spoustu změn a nových situací, na které už nejsou po několika letech ve věznici zvyklí. Informant Igor popsal jako velmi obtížné „*začat od začátku někde jinde a zvykat si na to*“ (I11). Návrat z VTOS s sebou přináší neočekávané momenty a trvá delší dobu než takovou rapidní změnu jedinec vstřebá „*pak jsem měl ale normálně jakési ten šok nebo co. Takže já jsem doma normálně ležel a čuměl jsem do stropu a nebyl schopné jako pomali ani vstat a jít ven. (...) A víte já už su staré dost a než si na něco zas převyknu, tak to trvá*“ (P10; 12). „*A asi to mělo vliv, protože takovou dobu tam byt zavřený, tak to se pak těžko vracá žejjo no. (...) Všechno od znovu žejjo. Jako to není, že vás pustí, a že máte hned všechno jo*“ (L7; 20). „*Taky mně dlouho trvalo, než jsem se dostal do takového normálního režimu života. Po dlouhé době jsem pak byl zas sám a byl to hodně nezvyk, protože tam je kolem vás pořád někdo a dohlíží vám úplně na všechno (...) Připadal jsem si hrozně divně tady venku*“ (J7; J11).

Absence zaměstnání představuje nejzávažnější problém dotazovaných, který museli řešit bezprostředně po návratu z VTOS. S tím se pojí i několik dalších závažných aspektů, jako nedostatek financí a kvůli tomu také neschopnost splácení dluhů. „*To bylo nejhorší najít práci, abych měl prostě nějaký peníze*“ (I20). Bohužel často celý proces hledání zaměstnání

trvá dlouhou dobu a pro tyto osoby není vůbec snadné si práci najít, a proto to musí zkoušet hned u několika zaměstnavatelů. „*Tak největší problém byl asi najít si tu práci, kde by mě vzali (...) Se všechno točilo kolem toho hledání práce, aby to bylo už co nejdřív*“ (J20; 26). Dotazovaný Lukáš měl o hledání zaměstnání optimálnější představu „*jako nešlo to tak jednoduše, jak jsem si myslel a nevěděl jsem prostě jako co mám dělat a kde víc hledat*“ (L22). Informanti uvedli, že se cítili již bezradní a demotivovaní v situaci, „*když jsem nemohl najít tu práci*“ (I24). Na to navazuje kód **absence bydlení**, místo, které je pro všechny z nás tak nezbytné, ale bohužel také místo, které představuje problém, pokud na něj kdokoliv nemá finance, což jde ruku v ruce s absencí zaměstnání. „*A jakoby, to bývání jsem potřeboval, abych nešel zas na ulicu*“ (I13). V dalším případě s bydlením sehrála důležitou roli pomoc sociálního kurátora. „*No a řešili jsme co dál, kam pujdu a co budu dělat*“ (L8). „*Po tom propuštění si myslím, že bych bez něho skončil na ulici*“ (J8).

Po výstupu z věznice nastává pro každého nelehké období. Vzhledem k získaným informacím můžeme konstatovat, že absence bydlení či neúspěšné hledání zaměstnání může vést i u silnějších osob k **frustraci z dlouhodobého neúspěchu**. „*No, jak jsem říkal, tak jsem byl pak už dost takový demotivovaný, že mě nikde nechcou a kvůli tomu nemám z čeho žít a hrozně mě nebavilo chodit na pracák a pořád dostávat ty stejné odpovědi. (...) Už jsem nevěděl jak dál a co víc mám pro to udělat*“ (J22; 24). Bezmoc, to, že nemůžete situaci nijak sám ovlivnit představuje pro propuštěné v myšlenkách návrat k pobytu ve věznici, kde ji také nemohli sami ovlivnit. „*Tak bylo to nekonečný, tak jsem z toho byl otrávený, že se to furt nedaří a že nemožu nic dělat. Už mě to hrozně nebavilo a unavovalo víte*“ (I21). Motivaci ke snaze o resocializaci zmírňuje odmítnutí z několika stran společnosti, což propuštěným dodává ještě větší pocit vyřazenosti „*už to bylo ubíjející takový nezájem o vás*“ (J21).

Z výpovědí plyne, že propuštění nejsou schopni rozhodovat samostatně a spolehnout se sami na sebe. Stává se pro ně obtížné převzít odpovědnost za své činy po letech strávených ve VTOS, kde byli neustále pod dohledem a měli daný pevný režim. Nyní pro některé představuje příliš velká svoboda určitou **nesamostatnost**, která reprezentuje další kód. Jeden z informantů vedl, že „*bylo zvláštní žít jak tehda a mět zase tu zodpovědnost jako jo*“ (P7). „*Neuměl jsem se pak ani sám moc rozhodovat a nebyl jsem si vlastně ničím jistý. (...) Nevěděl jsem totiž vůbec co mám dělat. (...) Když mě pustili, tak to bylo strašně moc věci úplně jinak, než jsem si pamatoval, protože jsem nevěděl ani jak dojet autobusem a vlakem na ubytovnu*“ (J7; 8). „*A nikdo vám tady prostě neřekne, co máte dělat a nepomože nic, a to*

je tady pak těžký, víte“ (I7). Záleželo na každém, jak se dokáže se situací vyrovnat. Dotazovaného Lukáše provázela nejistota a strach z převzetí odpovědnosti za sebe. „No a jako bylo to divný tam pak, jako nevěděl jsem co dělat, všechno bylo nový žejzo (...) nevíte nikdy jako co čekat jo a dost jsem si zvykal byt sám za sebe jo“ (L22; 26).

5.1.3 Činnost sociálního kurátora

Tato kategorie představuje jednu z těch nejobsáhlejších. Zahrnuje kódy, které objasňují způsoby poskytnuté pomoci, vztah klienta a sociálního kurátora a také postoj sociálního kurátora k celé situaci. Dle výpovědí informantů lze konstatovat, že sociální kurátor je jedním z nevlivnějších osob při resocializaci propuštěných, jehož činnost začala ve už ve VTOS. Jeho pomoc je nabízena ve všech případech, ale pro klienty je zcela dobrovolná. Tato kategorie byla naplněna vzniklými kódy, vlastnostmi a dimenzemi následovně:

Tabulka 5 Charakteristika kategorie: Činnost sociálního kurátora (vlastní výzkum 2023-2024)

Kódy reprezentující kategorii	Kategorie	Vlastnosti kategorie	Dimenzionalizace vlastností
Řešení bydlení	Činnost sociálního kurátora	Vliv	Bezvýsledný – efektivní
Řešení zaměstnání		Intenzita pomoci	Vysoká – nízká
Administrativní pomoc		Trvání	Krátkodobé – dlouhodobé
Mimořádná okamžitá pomoc		Dopady na klienta	Pozitivní – negativní
Podmíněné propuštění			
Psychická pomoc			
Poskytnutí informací			
Jasná domluva			
Pozitivní vztah se sociálním kurátorem			
Respekt jedince			

Sociální kurátor nabízí klientovi možné sociální služby, které může v případě zájmu využít. Nejčastěji je to **řešení bydlení**, které je v dnešní době složité hlavně z důvodu nedostatku míst v azylových domech či ubytovnách a také kvůli vysokým cenám. „*jako on, jestli chcete pomoci bydlet, kde je to levný a zjistí vám, která jaká je a kam můžete jít jako jo a týden do výstupu vám všechno vyběhá jo*“ (L14). Vězni se potýkají s chybějícím přehledem o situaci bydlení a mají omezené informace o jeho dostupnosti s čímž je nápomocný sociální kurátor. „*Ke konci za mnou už taky začal chodit na návštěvy a zařizoval mně vlastně bydlení*“ (J8). „*Tak abych řekl, tak bez něho bych nevěděl vůbec co mam dělat a skončil bych pak asi hned na ulici, takže su moc rád, že mně to tak zajistil to bývání*“ (I25). Dotazovaní tak měli kam jít ihned po propuštění z věznice. „*Sedl jsem na vlak a jel jsem na ubytovnu, kde to bylo domluvené přes kurátora a čekali mě tam. (...) Nebylo to nic moc, ale tak byl jsem rád za všechno*“ (J10; 18).

Kód pojmenovaný **řešení zaměstnání** poukazuje na skutečnost, že je to pro propuštěné osoby náročným úkolem. Problémem je podle dotazovaných zejména nezájem zaměstnavatelů a celý proces trvá dlouhý čas. S hledáním zaměstnání informantům pomáhal sociální kurátor, který zařizoval „*práci dopředu, než mě pustí (...) Další den jsem šel pak za ním do práce na ten úřad a tam jsme začli řešit práci*“ (J8; 10). „*posílal mně aj nějaký práce, kde by se dalo jít*“ (I13). Kurátor může být nápomocný i na dálku, na základě vzájemné domluvy „*... (sociální kurátor) byl daleko, abych tam pořád jezdil jo, ale tak po telefonu, když bylo něco potřeba, tak mi pomohl (...) hledal mně práci přes ostatní kurátory, tam kde jsem byl a tak, protože jako já jsem nechtěl k jinýmu žejo*“ (L10). Někteří tuto spolupráci se sociálním kurátorem ukončují ihned jakmile dosáhnou toho, co od něj potřebovali „*pak jak mě propustili, tak to jsme byli dále v kontaktu s tím kurátorem, ale to bylo jenom chvíli, než mi našel práci*“ (M8). Neodmyslitelnou součástí vyřizování ubytování či zaměstnání jsou dokumenty, se kterými se informanti v případě potřeby obraceli zejména na sociálního kurátora pro **administrativní pomoc** „*hodně mně pomohl pan ... (sociální kurátor) jo, co mi dohodil práci, ale byl jsem na pracáku, a tak s tym bylo hodně papírování žejo*“ (L20), „*mně pomáhal zapsat na pracák, když mě nikde nechtěli*“ (I13). Participant Jan uvedl, že se mu pomoc dostala v případě „*te ubytovny ještě taky nějaký smlouvy a tak*“ (J14).

Dávka **mimořádné okamžité pomoci** poskytuje finanční podporu pro propuštěné pro jejich první dny na svobodě. Představuje motivaci klientů k navštívení sociálního kurátora ihned po propuštění z VTOS, od kterého očekávají pomoc s touto konkrétní dávkou. „*Jo a*

zařizoval mně aj nějaký ten příspěvek nebo co to bylo, jak si vyzvedáváte na pracáku, když vás pustí ven jo“ (L14), „to mně pomohlo aspoň na chvíli na jídlo“ (I10).

Podmíněné propuštění je cestou k vytoužené svobodě. Spolu s tímto procesem se objevuje i nutnost pomoci od sociálního kurátora „se mi hodně snažil pomoci s podmíněným propuštěním“ (M8). „No tak to bylo v base, že jsem chtěl po něm prva pomoci s podmínkou jako jo“ (L13). Role kurátora v tomto procesu je taková, že píše posudek na klienta, který může pomoci rozhodnout o jeho podmíněném propuštění. Tento posudek není pravidlem, ale stává se nápomocným při vydávání soudního rozhodnutí „jsem potřeboval ten posudek na podmínku“ (P13).

Sociální kurátor se snaží poskytnout pomoc v co největší míře. Po propuštění z výkonu trestu je klíčová zejména **psychická pomoc**, a to z důvodu velké životní změny a náročnosti situace, která se často pro jedince jeví jako neřešitelná. Povzbuzení do těžkých dnů proto znamenalo mnohem víc než kdy předtím „jak to říct hmm.. nakopl mě, abych to nějak ještě zvládl“ (M25). Nápomocná byla také komunikace a pocit běžného života, který vězňům dle výpovědí schází nejvíce. „Tak jako já myslím, že s ... (sociální kurátor) se dalo mluvit o normálních věcech, co s ostatními se tam bavit nedalo. (...) A jako pomáhalo, když jsem si měl s kým povykládat tam jako jo“ (P8; 14). Mít někoho blízkého není samozřejmostí, což je obzvlášť ve věznici obtížné, a to zejména z toho důvodu, že samota je součástí každodenního života vězňů. „No a když jsem byl zavřený, tak s kurátorem jsem volal celkem často a pomáhal mně taky hodně psychicky, protože jsem neměl ani komu volat a na návštěvu došla párkrát jenom mamka“ (J8). Často klienti hledají pouze někoho, kdo jim sdělí pár vlídných a podporujících slov „jsem v tom vězení hledal někoho, kdo mně pomůže. Nevěděl jsem vůbec na koho se obrátit, aby mě poslouchal, a abych se tam necítil tak hrozně sám. Zkusil jsem teda jít za tím kurátorem, když tam byl (...) to i potom, jak jsem byl už venku, tak mě hodně podporoval“ (J13; 25). Klienti mají často pocit, že někoho otravují, proto se zdržují svých nároků na pomoc a je pro ně klíčové vidět ochotu člověka a opravdový zájem pomoci „byl jako dost chápatý a chtěl pomáhat (...) potom mě podporoval jako jak jsem byl už venku, že se na mě hned nevykašlal. A bylo to jako hlavně o tym, jak jsme povykládali, tak mě nabudil, protože občas toho máte už dost“ (P16; 25). „No a vždycky, když byl problém nebo něco, tak se mně snažil to normálně v klidu vysvětlit a je taký prostě, že pomáhá, to je hezký“ (I16).

Ve věznicí jsou klienti odříznuti od reality a dění ve světě, proto poskytuje sociální kurátor pomoc v podobě **poskytnutí informací**, čímž zprostředkovává komunikaci vězně s okolním světem, což napomáhá při výstupu z VTOS. „*Ke konci za mnou už taky začal chodit na návštěvy (...) Myslim si, že měl na mě velký vliv a hodně mně pomohl*“ (J8; 25). „*Za to jsem mu doted' vděčný, protože vlastně od nikoho jiného jsem se tam nikdy pořádně konkrétně nedozvěděl, co mám dělat (...) přes něj mi přišlo, že jsem alespoň dokázal být v obraze s tím co se děje venku, že mi třeba zjišťoval nějaké informace z firmy a tak podobně*“ (M8; 25). Omezuje je neinformovanost, a tudíž i nepřipravenost na situaci po propuštění. „*Myslím si, že mi hodně pomohl hlavně poprvé, kdy jsem vlastně vůbec netušil, co se mnou bude a co mám dělat, jaké mám možnosti. (...) To mi vyřídil všechno, co jsem potřeboval, a to mi tedy hodně pomohlo*“ (M25). Tato pomoc sociálního kurátora pokračuje nepřetržitě ihned po propuštění osob z VTOS. „*No a doted' za nim jakoby chodim na sezení, kde mně pomáhá, když mám vždycky nějaký problém, tak ho se mnou řeší, víte*“ (I25). S tím se pojí **jasná domluva**, která reprezentuje další kód, jehož název napovídá, že popisuje spolehlivou komunikaci sociálního kurátora s klientem, který díky tomu získává důvěru v sociálního kurátora a jeho pomoc. „*On, když se mu řekne, tak to všechno vyběhá jo. Jako nemožu na něho říkat ani křivé slovo jo (...) když on řekne, tak dělá, co má a to je hned jo*“ (L15; 16), „*jsem věřil, že mně to zařídil. On je dobrý*“ (I12). Především ujasnění kompetencí a znalost časových možností kurátora ulehčuje průběh komunikace a navzájem participantí vědí co můžou očekávat „*vlastně jsem věděl, kdy mu můžu volat a někdy jsem mu taky posílal dopisy a vždycky jsem měl odpovědi brzo a všechno jsme se domluvili vždycky v pohodě*“ (J16). Pro klienty bylo klíčové vidět činy a nejen sliby „*jemu řeknete a on to zajistí a jakoby co řekne, to platí, takže se mu dá věřit*“ (I15). Z toho vyplývá, že díky komunikaci a důvěře je možné udržovat **pozitivní vztah se sociálním kurátorem**, který má příznivé vlivy na následující spolupráci s klientem „*vyšlo to, měl jsem zrovna štěstí na dobrého, tak s tím jsme si sedli docela (...) pak teda po dalších návštěvách a volání to pro mě byl vlastně asi nejbližší člověk v tu dobu*“ (J13; 15). Dotazovaný Pavel uvedl, že pro něj bylo rozhodující, aby setkání s kurátorem nebylo příliš formální „*jako to bylo takový bezva, že přišel normální člověk z venku a mluvilo se o normálních věcech, o rodině něco, a to tam ostatní nezajímalo, jestli máte v rodině problémy*“ (P15). Díky pozitivnímu vztahu s klientem může sociální kurátor poskytovat nutnou pomoc pro propuštěné s jejich co nejrychlejším začleněním, které je žádoucí nejen pro klienta, ale pro celou společnost. „*Já jsem to vnímal v pohodě, protože to byl férový chlap*“ (M15). Z výpovědí vyplývá, že k tomuto pozitivnímu vztahu mezi klientem a sociálním kurátorem ve velké míře přispívá právě **respekt jedince** projevovaný

ze strany kurátora. „*Mluvil se mnou normálně, tak to bylo hlavní žejo a nedělal ze mě blbečka s prominutím jako jo*“ (L16). Propuštění jsou často svědky předsudků vůči nim a hodnocení jejich života druhými lidmi. Z tohoto důvodu jim záleží na tom, aby takový přístup nenastal i ze strany sociálního kurátora, což by mohlo mít za následek nepříznivé narušení jejich spolupráce „*nikdy mě nijak nesoudil nebo něco takovýho, takže to bylo dobrý, že mě nebere nijak špatně, jak to většinů bývá*“ (I15). „*Toto byl vždy rozhovor na úrovni*“ (M15).

5.1.4 Vyskytující se dlouhodobé problémy

Další kategorie nesoucí název vyskytující se dlouhodobé problémy rozebírá zpětný pohled na VTOS od jedinců, kteří touto zkušeností prošli již podruhé. Na každém z nich tato zkušenost zanechá velký otisk, ať už pozitivní, tak často bohužel i ten negativní, se kterým se musí každý vypořádat svým způsobem. Mnohdy se propuštění s touto situací vyrovnávají po zbytek života. Charakteristiku této kategorie poskytuje následující tabulka:

Tabulka 6 Charakteristika kategorie: Vyskytující se dlouhodobé problémy (vlastní výzkum 2023-2024)

Kódy reprezentující kategorii	Kategorie	Vlastnosti kategorie	Dimenzionalizace vlastností
Negativní vzpomínky na VTOS	Vyskytující se dlouhodobé problémy	Vliv na současný život	Pozitivní – negativní
Strach z recidivy		Intenzita	Vysoká – nízká
Ztráty spojené s VTOS		Resilience	Silná – slabá
Zápisy v trestním rejstříku			
Strach z odsouzení společností			

Každý by nejraději **negativní vzpomínky na VTOS** vymazal z paměti, ale „*tahne se to s vama prostě až do konce života jo prostě*“ (L30). Pravidla, režim a neustálý dohled mají dle výpovědí dotazovaných na člověka dlouhodobý dopad. „*No prostě každý den být zavřený a nechat si poroučet od ostatních na vás něco zanechá (...) už se do vězení nechci nikdy vrátit, protože to pro mě byl, jak to říct, nevím jestli úplně zážitek, ale něco, na co bych nejraděj zapomněl*“ (J7; 28). Informant Pavel uvedl, že musel tyto vzpomínky prvně

zpracovat, než začal zase normálně žít „pak když jsem se vrátil, tak jsem byl prostě mimo z toho všeho tam“ (P7). Vliv prostředí ve výkonu trestu a soužití s lidmi, kterými si nerozumíte má celoživotní následky. „No a tam vás to poznamená, ať už chcete nebo ne. Tam jste vlastně pořád obklopení lidmi, kterými nechcete a já jsem se vždycky takovým lidem totálně vyhýbal a nechtěl jsem s nimi nic mít, ale tam jsem musel že jo“ (M7).

Strach z recidivy je další kód, který popisuje dopad VTOS na jedince z dlouhodobé perspektivy. Dle výpovědí se recidivy nejvíce obávali ti, kteří měli dluhy a nedostatek financí „to byl hlavně strach z toho, aby se neopakovalo to, co předtím a něco jako takové nutkání zase něco ukrást, abych se měl aspoň chvílku líp. Proto jsem si pak musel vždycky říkat, že mně to za to nestojí“ (J21). Další informant se odstěhoval na jiné místo, aby předešel recidivě, protože „oni věděli, že su zpátky a chtěli mě zas stahnout spolem jako jo, ti kamoši, co jsme předtím tak drželi spolem jo (...) já prostě nevydržím venku, bych se zas vrátil za ostatníma žejo a šlo by to pořád dokola drogy, peníze a basa, a tak žejo“ (L10). Z toho plyne, že dotazovaní už nechtěli opakovaně páchat trestnou činnost, ale nevěřili sami sobě „měl jsem strach, abych to zas nepokazil jako jo“ (L17). Informant Igor uvedl, že by chtěl mít v životě jistou práci a dostatek financí, aby „nemosel už nic krást, protože to už jsem nechtěl žejo“ (I20).

Kód s názvem **ztráty spojené s VTOS** objasňuje to, co propuštěným osobám už nikdo nikdy nevrátí. Největší ztrátu pro dotazované představuje promrhaný čas. Jak sami popisují, je to to, co je tíží dodnes. „Mrzí mě to, že jsem tam aj s tym předešlým strávil skoro půlku života jo (...) nejsu na to pyšný úplně žejo (...) chtěl jsem dohnat to, co jsem nestihl (...) nejvíc mně došlo, že ten ztracený čas je velký a že to za to nestálo jo jako“ (L9; 17; 30). Informant Jan řekl: „ted' toho lituji samozřejmě (...) je to ale ztracený čas, který mně ted' chybí“ (J9). Člověk je zavřený dlouhou dobu a během ní se děje spousta změn, které nemůže po celou dobu výkonu trestu ovlivnit „vzpomínal jsem na ten čas tam a co mohlo byt za tu dobu, kdybych byl tady venku“ (I17). Pobyt ve věznici mnohdy životní situaci více zhoršuje „nikdy jsem neměl moc dobré vztahy s rodinou a jak jsem se vrátil, tak od té doby je to ještě horší. Vlastně s otcem jsme přerušili kontakt úplně a s mamkou se teda vidám, ale ne moc často, protože bydlí daleko. No a s bývalou manželkou se vidím, jenom když musím kvůli dětem“ (J19).

Dlouhodobým zásadním důsledkem výkonu trestu jsou **zápisy v trestním rejstříku**, které ovlivňují rozhodnutí zaměstnavatele před přijetím jedince do zaměstnání, což značně

znemožňuje resocializaci propuštěného. Stále je jenom malé množství těch, kteří na to neberou ohled a dotazovaní tak museli čelit těmto nepříjemnostem „*když máte v tom trestním rejstříku dva zápisy, tak vás prostě nikde nechcou (...) Vlastně toto je tak strašně omezující a smutné, že ti lidi vás ani neznají a neví co umíte, ale soudí vás jenom podle toho, co mají napsané na papíře, že jste seděl a hotovo, ale vlastně vůbec ani neví, co vás k tomu vedlo a jak se to stalo*“ (J20; 22).

Úspěšná resocializace souvisí s přijetím jedince zpět do společnosti, což omezují předsudky ostatních. S těmi se museli potýkat již v rámci první resocializace a dle výpovědi participantů je to neminulo ani po druhém propuštění z VTOS. „*No ale taky jsem věděl, jak po tom prvním propuštění, že se na vás někteří dívají dost soudivým pohledem, a tak z toho jsem měl obavy, že to zase budu muset zažívat, protože to mi bylo tedy hodně nepříjemné*“ (M12). Dotazovaní uvedli, že je i v současné době často provází právě tento **strach z odsouzení společností** „*přišlo mně, že se na mě lidi dívají skrz prsty a nechcou se ani se mnou bavit*“ (J22).

5.1.5 Motivace k úspěšné resocializaci

V rámci poslední kategorie je popsáno to, co nejvíce motivovalo osoby k opětovnému začlenění do společnosti a vedení řádného života. Jsou rozebrány aspekty, které napomohly s vyrovnáním se s tíživou situací po propuštění z výkonu trestu. Kódy, vlastnosti a dimenze reprezentující tuto kategorii jsou následovné:

Tabulka 7 Charakteristika kategorie: Motivace k předejití recidivy (vlastní výzkum 2023-2024)

Kódy reprezentující kategorii	Kategorie	Vlastnosti kategorie	Dimenzionalizace vlastností
Změna jedince	Motivace k úspěšné resocializaci	Intenzita	Vysoká – nízká
Uvědomění propuštěného		Vliv	Posilující – oslabující
Nepřetrhané vazby po VTOS		Přínos	Pozitivní – negativní
Podpora rodiny			
Láska			

Svoboda			
Stabilita			
Povaha jedince			

Z rozhovorů plyne, že pokud je člověk cílevědomý a vezme v potaz ponaučení, může tak být mnohdy výchovné působení VTOS pozitivní a představovat **změnu jedince** „jsem vyšel jak úplně jiný člověk“ (M7). „No jako v base jsem skončil s drogama a to byl asi takový největší zlom žejo. (...) No a teď nemám dluhy nic všechno jsem zaplatil, vyplatil a su dva roky na svobodě“ (L7; 17). Problém, který dovedl některé až ke spáchání trestného činu, se díky působení VTOS a nutnosti ovládnutí svých emocí podařilo překonat a došlo ke zlepšení sebekontroly jedince, která je nápomocná v rámci resocializace „býval jsem vždycky dost agresivní a vystresovaný, když se něco dělo, ale teď si myslím, že už je to lepší a umím zůstat víc v klidu a neřešit to, jak se říká, s horkou hlavou“ (J29), „teď už se víc hlídám, abych neudělal něco špatně“ (I30). Participant Jan zmínil, že díky pobytu ve věznici se stal více obezřetným „jsem vždycky byl dost důvěřivý a vždycky jsem na to doplatil, ale teď už si dávám větší bacha“ (J23). S tím úzce souvisí **uvědomění propuštěného**. Volný čas na přemýšlení ve výkonu trestu vede člověka k uvědomění si toho, jaký vliv na jejich život měl pobyt ve věznici, a že nyní mají svoji budoucnost pouze ve vlastních rukou. „Řešil jsem jako jak zaplatit dluhy a všechno dat dohromady jako jo a chtěl jsem začít žít normálně už, ale trvalo to (...) su jenom rád jako, že už jsem z tama vypadl a nikdy se nechcu vrátit. (...) Takže se nevracet už na ty špatné místa a ke stejným lidem, kvůli kterým jsem tam vždycky skončil, to byla chyba jo“ (L17; 23; 31). Jan nejvíce přemýšlel o tom „co jsem mohl udělat jinak a jak bych to udělal teďkom (...) Řekl bych, že mně to hodně změnilo pohled na tu svobodu tady. (...) Celé mně to jenom ještě víc zkomplikovalo život prostě (...) mně to dost otevřelo oči, když jsem poznal, co se dá všechno zažít“ (J17; 23; 28; 30). Zpětný pohled na spáchání trestného činu dokazuje, že to v životech dotazovaných způsobilo jenom více škod. „Tak teď zpětně to hodnotím jako zbytečnost, kterou jsem vůbec nemusel udělat a nestálo mi to vůbec za to, protože se pak všechno akorát zhoršilo“ (M9). Pozitivním faktorem působení výkonu trestu na jedince je poučení ze svých chyb, čímž se předchází následné recidivě. „Jakoby asi mě to poučilo, že to nebylo dobrý, co jsem udělal“ (I30). „Asi mně došlo, jak moc času jsem tam strávil zbytečně a naučil jsem se žít s lidma, kterým bych nikdy předtím neřek, že to vydržim“ (P30).

Další kód, který vyplynul z rozhovorů s propuštěnými představují **nepřetrhané vazby po VTOS**, které napomohly celé resocializaci zejména z toho důvodu, že se měl člověk na koho obrátit. Jak uvedli informanti, tak se snadněji vrací zpět do běžného života po boku blízkých osob, které pro člověka poskytují především psychickou pomoc. Informant Lukáš uvedl, jak probíhalo navázání kontaktu s blízkými po VTOS: „*s bráchama jenom jako jo, ale to bylo v pohodě. S tím starším bráchou jsem seděl skoro stejnou dobu, takže to jsme pak aj řešili podobný věci (...) a s druhým bráchou jsme se začali bavit v pohodě, ale nevidáme se tak často a s babičkou jsem furt v pohodě jo, ta je hodná*“ (L19). Udržování kontaktu s blízkými během pobytu ve výkonu trestu je dle výpovědí nezbytné k tomu, aby člověk dokázal předejít prvotnímu šoku z návratu do běžného života. „*Tak tím, že jsem byl v kontaktu celou dobu s tou nejbližší rodinou, tak to teď nebylo tak těžké*“ (M19). Důvěra blízkých osob a to, že jedince neodsoudili na základě jeho činu představuje pro jedince zásadní podporu. „*No tak říkám úplně v pohodě, jako tam to brali, jakože jsem nic neudělal a chodili na návštěvy, když mohli a volali jsme, takže pak to bylo jako v pohodě (...) A kamoši jako co byli, tak jsme chodívali každý úterý jako taková parta na pivo, tak jsem tam jsem nešel jako jak mě pustili, ale teďka mně volal jeden, že čoveče ty už jsi venku a co jako nepřindeš za nama. Já říkám, tak to se jako budete bavit s nakým krimošem, no a oni, že však všeci víme, žes nic neudělal a vidáme se do teďka, tak to su rád*“ (P19). Z toho vyplývá další skutečnost, která byla nápomocná během resocializace, a to **podpora rodiny**, která poskytla zázemí i blízkost. „*Tak jak mě pustili na podmínku, tak mě tam čekala u věznice manželka*“ (M10). Rodina se promítá i do současných cílů propuštěných, kteří by chtěli „*mít kolem sebe lidi, kterým na mě záleží a mám je rád*“ (M31). Participant Pavel zmínil, že mu pomoc poskytla sestra, která „*mě dovezla dom no a tady už čekala dcera u syna na bytě, a to jsme šli ven na procházku teda jako hned (...) No a pak jako jsem začal chodit ven s děckama, že a už to bylo lepší*“ (P10; 17). Rodina dává člověku motivaci trávit s nimi vzácný společný čas i v budoucnu „*abych dožil spokojený život s rodinou*“ (P31). Největší podporu tvoří děti, které pro dotazované představují smysl následného života. „*Tak mým cílem je teď v co nejbližší době založit rodinu*“ (M31). A to nejen vlastní děti, ale i vnoučata „*abych jako viděl ostatní vnoučata vyrůstat od mala*“ (P28). Taktéž poskytují jedincům motivaci v rámci resocializačního procesu „*děti přítelkyně, ty vyzvedávám ze školy jako jo a starám se o ně jak o vlastní jo*“ (L28). „*Hmm.. Asi to, abych zlepšil vztahy s dětma a abysme se vidali častěj, protože jsem je nevidal strašně dlouho a ten čas nám hrozně chybí. Že mi dojde, že jsme si v něčem pořád tak jako občas cizí*“ (J31).

Láska, pocit, že na vás někomu záleží je pro psychickou pohodu člověka klíčový. S tím se pojí resocializační proces, pro který je pozitivně naladěná mysl a sebevědomí člověka velmi příznivé, k čemuž právě láska přispívá a stává se pro jedince určitým cílem do budoucna. „*Ted' bych se chtěl nejvíc věnovat přítelkyni jako jo a vážit si, že mě má někdo rád. Víte, protože já jsem to nikdy nezažil jo a je to pěkný ted' mít někoho*“ (L31).

Nejsilnější motivaci k úspěšné resocializaci dává vytoužená **svoboda**, která reprezentuje další kód této kategorie. Pro člověka je typické, že si čehokoliv dokáže vážit až to ztratí, proto je svoboda důkazem toho, že je nezbytné k ní přistupovat s určitou pokorou „*prostě jako svoboda, jo to si uvědomíte, co to vlastně je jako až to nemáte žejo*“ (L28). Nyní pro propuštěné svoboda zajišťuje vzácnou volnost. „*Si víc užívám, že si můžu dělat co chci a nikdo mě pořád nehlídá*“ (J23). „*No a že se dostanu víc ven než jednu hodinu za den žejo*“ (L11). Uvědomění toho, že už ji nechtějí ztratit pomáhá k předejití recidivy, což předpokládá úspěšné začlenění jedince do společnosti „*jenom si asi více vážím času tady na svobodě*“ (M30).

Z výpovědí můžeme konstatovat, že **stabilita** je jedním z dalších klíčových aspektů, které vedou k úspěšné resocializaci „*už mám splacené dluhy, tak je to v pohodě ted' si myslim. Mam kde bývat jako jo a práce je taky*“ (L27). Podstatný je pocit toho, že je všechno konečně jak má být a člověk nemusí mít strach z toho, co bude a aby se neopakovala recidiva „*mám práci a mam kde bývat a nemožu si na nic stěžovat víte*“ (I27). Informant Jan zmínil, že „*mam zaplacené všechny dluhy a bydlím v pronájmu, takže už se nemusím s nikým dělit, jak na te ubytovně. No a taky mám konečně práci, takže asi dobré*“ (J27). Další informant Pavel pociťuje stabilitu z toho důvodu „*jak mám jako tu rodinu kolem sebe a všechno, takže jako normálně si na to vzpomenu, jenom když se mě na to nekdo ptá*“ (P27).

Každý se musí spoléhat jenom sám na sebe, tudíž velmi záleží na tom, jaká je **povaha jedince**. Reakce na velké životní změny mohou ovlivnit proces začlenění, který bezpochyby tuto životní změnu představuje. Z výpovědí vyplývá, že již resocializovaným jedincům byl nápomocný jejich postoj k situaci, se kterou se umí smířit. „*Docela v pohodě, já jsem takový v klidu. Občas mam strach, ale nic hroznýho*“ (L29). Samozřejmě je rozhodující, jaké změny nastanou, což dokazuje i výpověď Martina. „*Ono záleží, jaké změny, ale většinou si je ani neuvědomuji nebo to nijak více neřeším*“ (M29). Dotazovaný Igor uvedl, že si ze změn nedělá příliš velkou hlavu. „*Moc si to neberu, su docela pohodář, takže asi v pohodě, nijak jsem to nikdy nevnímal*“ (I29).

5.2 Interpretace paradigmatického modelu

Touto kapitolou se dostáváme k druhé fázi analýzy dat, kterou představuje axiální kódování. Během axiálního kódování výzkumník analyzuje příčiny a důsledky, podmínky a interakce, strategie a procesy, čímž vytváří osy propojující jednotlivé kategorie, jejichž vztahy znázorňuje paradigmatický model (Hendl, 2023, s. 256). Paradigmatický model má následující strukturu:

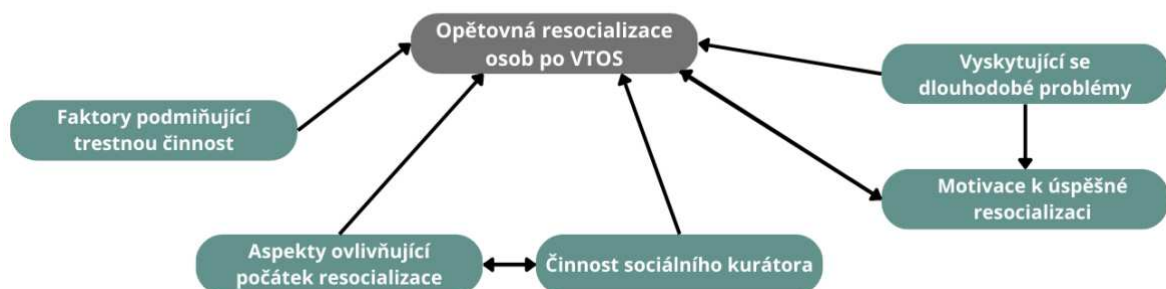
Obrázek 2 Konkrétní paradigmatický model (vlastní výzkum 2023-2024)

Schéma uvedeného paradigmatického modelu zahrnuje kauzální podmínky, kontext, intervenující podmínky, strategie jednání, následky a samotný fenomén. Vzniklý fenomén, nazýván i jako jev, představuje ústřední téma, jelikož souvisí se všemi kategoriemi. Identifikován byl pomocí otázek: O čem je toto jednání či interakce? Čeho se údaje týkají? (Strauss, Corbinová, 1999, s. 73) Na základě těchto otázek a našeho výzkumu fenomén představuje **opětná resocializace osob po VTOS**, jelikož ta sjednocuje jednotlivé části schématu. Opětnou resocializaci osob po VTOS ovlivňuje celá řada aspektů. První představují kauzální neboli příčinné podmínky, které odkazují na události či případy, které vedou k výskytu či vzniku jevu (Strauss, Corbinová, 1999, s. 73). V rámci našeho výzkumu jsou to **faktory podmiňující trestnou činnost**. Není pochyb o tom, že kdyby osoby nespáchaly první ani druhý trestný čin, nemusely by procházet opětnou resocializací. Intervenující podmínky definuje Strauss a Corbinová (1999, s. 75) jako široké a obecné podmínky, které ovlivňují strategie jednání či interakce, které jevu náleží. Usnadňují či znesnadňují strategie použité v určitém kontextu. Po propuštění z VTOS nastává pro každého obtížná životní situace, na kterou v našem případě působí **aspekty ovlivňující počátek resocializace**. Mají zásadní dopad na spolupráci se sociálním kurátorem a na snahu jedince vyřešit podněty vedoucí k opětné resocializaci. Uvedené aspekty se překlenou v

dlouhodobé vyskytující se problémy, které značně zamezují začlenění jedince zpět do společnosti, což znamená někdy až doživotní následky. Představují kontext jevu, neboť jsou souborem vlastností a podmínek, které mu disponují a za nichž se uplatňují strategie jednání a interakce náležící danému jevu (Strauss, Corbinová, 1999, s. 74). Každá propuštěná osoba z VTOS se potýká s nepříjemnostmi, které ovlivňují celou opětovnou resocializaci. Dle Strausse a Corbinové (1999, s. 70) strategie vedou ke zvládnání, ovládnání, vykonávání či reagování na jev tak, jak se vyskytuje v určitém kontextu. Nejvýznamnější vliv má na daný proces **činnost sociálního kurátora**, jenž reprezentuje strategie jednání, které ovlivňují již zmíněné dlouhodobé vyskytující se problémy. Jeho činnost napomáhá v zabezpečení klíčových lidských potřeb, což vede k rychlejšímu a úspěšnějšímu návratu osob do běžného života. Následky představují výsledky jednání a interakcí, jež nebývají předpověditelné a zamýšlené. V situaci, kdy nedojde k jednání či interakci (nebo dojde k jejímu selhání), i přesto vznikají určité výsledky nebo následky (Strauss, Corbinová, 1999, s. 78). Tímto nepředvídatelným jevem se stala **motivace k úspěšné resocializaci**, která výrazně ovlivnila průběh opětovného začlenění osoby do společnosti. Všichni informanti se dokázali resocializovat, ale z výpovědí plyne, že pokud by nebyli dostatečně motivováni a podporováni druhými, tak by k resocializaci nedošlo a hrozila by další kriminální recidiva.

5.3 Interpretace zakotvené teorie

Selektivní kódování představuje následnou fázi po axiálním kódování. Dochází k přezkoumávání dat a kódů a jejich selektivnímu zpracování. Následně probíhá integrace označující proces vedoucí ke stále komplexnější organizaci jednotlivých částí teorie. Identifikována je centrální kategorie, jako hlavní téma výzkumu, která spojuje další vzniklé kategorie a témata. Výsledky jsou znázorněny graficky pomocí integrativního diagramu (Hendl, 2023, s. 258-259). Vzniklou klíčovou kategorií reprezentuje **opětovná resocializace osob po VTOS**.

Obrázek 3 Schéma integrativního diagramu (vlastní výzkum 2023-2024)

Dle znázornění na diagramu lze konstatovat, že centrální kategorii ovlivňují všechny kategorie, kterými jsou faktory podmiňující trestnou činnost, aspekty ovlivňující počátek resocializace, činnost sociálního kurátora, vyskytující se dlouhodobé problémy a v poslední řadě motivace k úspěšné resocializaci. **Faktory podmiňující trestnou činnost** započaly celou situaci. **Aspekty ovlivňující počátek resocializace** ovlivnily nejen centrální kategorii, ale i **činnost sociálního kurátora**, která je v rámci procesu resocializace nepostradatelná a má na ni značný vliv. Rovněž má činnost sociálního kurátora vliv na uvedené aspekty ovlivňující počátek resocializace a spolu s nimi i na opětovnou resocializaci osob po VTOS. **Vyskytující se dlouhodobé problémy** ovlivňují negativně centrální kategorii i **motivaci k úspěšné resocializaci**, která je současně jedinou kategorií, na niž má vliv centrální kategorie, jelikož byla motivace osob průběhem opětovné resocializace po VTOS značně ovlivňována.

5.4 Interpretace dat

Aspektů ovlivňujících hodnocení osobních zkušeností recidivistů s procesem opětovné resocializace po VTOS bylo hned několik. Na základě výpovědí dotazovaných, kterými byli již resocializovaní recidivisté, se dle výzkumu domníváme, že v rámci tohoto procesu je nezbytná pomoc po výstupu z výkonu trestu a bez vlastní motivace jedinců k vedení opětovného řádného života by nedošlo k úspěšnému dokončení resocializace. I přes zdárné znovu začlenění informantů je jimi na průběh procesu nahlíženo negativně, neboť výrazně zasáhl život každého z nich. Statistiky Vězeňské služby České republiky (2022) dokazují, že ve značné míře k úspěšné resocializaci nedochází a následuje recidiva, jenž tvoří 66% trestné činnosti. Důvod mohou představovat zhoršené podmínky života na svobodě. Domníváme se, že úspěšnost opětovné resocializace spočívá zejména v motivaci propuštěné osoby a nápomocná je k tomu i podpora ze strany rodiny a blízkých osob, se kterými nebyly zpřetrhány vazby v průběhu VTOS, jenž vedla osoby ke změně a uvědomění si jejich závažných chyb v rámci páchaní opakované trestné činnosti. S touto domněnkou pracuje Španková (2013) a Krulichová a kol. (2023), dle kterých představuje rodina zásadní činitel v rámci resocializace a pokud člověku schází rodinné prostředí, efektivita procesu znovu začlenění se výrazně snižuje. Nicméně je však nutné uvést, že rodina nemusí vždy představovat komfortní prostředí a cestu vedoucí k úspěšné resocializaci, zvláště pokud je kriminalita součástí rodinného života, tudíž je tato skutečnost velmi individuální. Z výzkumu vyplývá, že motivaci k plné resocializaci představovala taktéž láska a svoboda, s čímž korespondují výsledky výzkumu Krulichové a kol. (2023), kdy propuštění vykazovali

značně vyšší úroveň motivace v situaci, kdy byli s partnerem/partnerkou oproti těm, kteří vztah neměli a motivováni byli více ti, kteří pociťovali vděk za současnou každodennost na svobodě, která je hnala vpřed v těžkých chvílích. Z výzkumu dále předpokládáme, že motivací byl stabilní život po propuštění z VTOS, což přispělo k resocializaci. Výsledky výzkumu Dadákové (2015), podkládají uvedené tím, že osoby, které mají sociální zázemí, podporu blízkých a chtějí změnit svůj způsob života k lepšímu dosahují mnohem vyšší úspěšnosti v rámci znovu začlenění. K plné resocializaci dle našeho výzkumu dále přispěla povaha dotazovaných osob, což také dokazuje Štěrbá (2009), který uvádí, že záleží na povaze propuštěného a na jeho připravenosti ke zvládnutí nové nelehké situace, která je podmíněna rigiditou a flexibilitou osobnosti, což napomáhá jeho adaptaci.

Poté nás zajímalo, co může u osob představovat počátek celé problematiky trestné činnosti. Výzkum odhalil, že s tím úzce souvisí nepříznivá rodinná situace pachatelů a jejich nepříjemné vzpomínky na dětství, jenž představují mnohdy trauma, které si s sebou nesou osoby až do konce života. K čemuž Doležalová a kol. (2017) prezentuje, že děti, kterým se nedostalo včasnému naplnění vývojových a citových potřeb si následně v průběhu adolescence a dospělosti vytváří maladaptivní strategie, jenž se projevují jako sociálně nežádoucí chování. Současně výsledky podkládá výzkum Hanouskové (2021), která uvádí, že traumatizace zapříčiněná nepříznivými podmínkami v rodinném prostředí může vést k delikventnímu či kriminálnímu jednání. Na základě toho si myslíme, že tato problematika započala již v dětství a okolnosti později vedly k bezradné situaci, kdy osobě scházely vhodně utvořené životní postoje, dle individuální psychologie Adlera (2018) tedy životní styl, který postoje zahrnuje a formuje v raném dětství právě v rodinném prostředí. Z toho důvodu následně jedinec sklouzl ke krajnímu řešení pomocí trestné činnosti. Způsobeno to bylo často v důsledku potřeby financí při nezaměstnanosti či kvůli stálé touze po větším obnosu financí. Štěrbá (2009) potvrzuje, že vlivným činitelem na následný život je právě sociální situace včetně kvality rodinných vztahů a finančních či pracovních problémů, v níž člověk žil před počátkem VTOS. Dále na základě tvrzení Vojtové (2004), že porucha sebereflexe jedince souvisí s poruchou jeho hodnotové orientace, nás výsledky výzkumu vedou k interpretaci, že jedincům scházela sebereflexe, kterou by měla zralá osobnost disponovat, tudíž si v mnoha případech ani neuvědomili, že páchají trestnou činnost, která je opakovaně přivedla do VTOS.

Odpovědi na výzkumnou otázku, jaké limity a bariéry recidivisté spatřují v rámci opětovné resocializace byly četné. Zaměřili jsme se na situaci, která nastala neprodleně po propuštění

osoby z VTOS, ale objasňovány byly limity a bariéry resocializace i z dlouhodobého hlediska. Dospělo se ke zjištění, že prvotní bariéru představuje strach z budoucnosti, se kterým se pojí nedostatek sebedůvěry a nesamostatnost propuštěných, jelikož od chvíle ukončení VTOS jejich osud závisí pouze na nich. I když jsou dle VSČR (© 2024) na tuto situaci připravováni v rámci výstupního oddělení věznice, na které jsou přemístěni zpravidla šest měsíců před ukončením VTOS, tak je pro ně návrat do běžného života stále nová situace, na kterou si musí zvyknout. Vágnerová (2008) tuto situaci popisuje jako trauma ze zásadní a náhlé změny prostředí tedy tzv. šok či krizi ze svobody. Z uvedeného vyplývá, že již propuštění recidivisté nebyli z daného systému věznice zvyklí ve velké míře rozhodovat sami o sobě. Výzkum odhalil, že odsouzení neměli takovou volnost, která se pro ně nyní stala, byť už vysněnou, tak současně limitující a z toho důvodu neví, jak s ní naložit. Pro zlepšení uvedené problematiky byl zřízen Probační dům, od kterého se očekává, že přinese efektivnější výsledky než výstupní oddíl věznic pomocí individuálnějšího přístupu a pohybu ve svobodném prostředí. Jde prozatím o pilotní projekt Probační a mediační služby České republiky (2022), jenž cílí na překonání nejrizikovější fáze po propuštění z VTOS. Délka kritického období pro počátek recidivy se stanovuje na šest měsíců, což dokazují poznatky MSČR (2016) a po tuto dobu má propuštěný možnost pobývat a začleňovat se zpět do společnosti v Probačním domě. Ačkoliv je kapacita omezena na pouhých 16 míst pro plnoleté muže, dokáže pomoci alespoň některým s dalším problémem na který výzkum upozorňuje. Tím je absence bydlení a zaměstnání, což představuje značné limity v resocializaci a přijetí jedince společností, která si zakládá na daných normách. S tímto výsledkem koresponduje názor Štěrbý (2009), jenž poukazuje na zaměstnání jako na výrazného pozitivního činitele, který funguje jako klíčový opěrný sociální pilíř, jenž má podstatný dopad na resocializaci. Nicméně utváří výraznou překážku, pokud jím jedinec nedisponuje. Z čehož vyplývá, že resocializace dotazovaných byla negativně ovlivněna frustrací z dlouhodobého neúspěchu v rámci hledání zaměstnání a bydlení, aby si zajistili základní životní potřeby.

Na uvedené navazuje identifikace limitů a bariér v rámci resocializace v dlouhodobějším měřítku. Participanté uvedli, že chtěli docílit úspěšného začlenění, ale jejich proces značně limitovaly negativní vzpomínky na VTOS, které se jim opakovaně vracely a znemožňovali jejich psychickou pohodu, jak dokazuje názor Raszkové a Hoferkové (2014), že tato nekomfortní situace vede k dočasnému či dokonce trvalému narušení psychické rovnováhy, která se odvíjí dle Špankové (2013) od toho, jestli je jedinec propuštěný poprvé či je

recidivista. Právě s recidivou se pojí strach z ní, jak vyplývá z našeho výzkumu i z výzkumných dat Krulichové a kol. (2023), propuštění jej vnímají jako bariéru, jelikož mají obavy z nelegální činnosti, kterou by případně vykonávali z nevědomosti, což jde ruku v ruce s absencí zaměstnání. Z dat nadále vyplynulo, že zápisy v trestním rejstříku tuto problematiku chybějícího zaměstnání jen prohlubují. Čádová (2015) dokazuje, že z důvodu chybějící bezúhonnosti je znemožněna příležitost nalezení legálního zaměstnání, což zvyšuje zadluženost a zhoršuje se sociální situace spojená s obtížným začleněním do společnosti. S tím se pojí, že propuštěné díky těmto nedostatkům provází strach z odsouzení společností spolu s tím, že budou nálepkováni jako kriminálníci, což představuje značný limit v přijetí osoby společností.

Na poslední stanovenou otázku, jak recidivisté nahlíží na roli sociálního kurátora v procesu opětovné resocializace po VTOS se dostalo ve výzkumu pozitivnímu hodnocení. Informanti byli odkázáni na pomoc sociálního kurátora, jelikož jim chyběly zásadní informace a podněty k tomu, aby dokázali překonat první obtížné dny na svobodě. S touto domněnkou pracuje Gojová a kol. (2007), která tvrdí, že sociální kurátor poskytuje klientům nezbytné informace, čímž předchází izolaci klienta a neúspěšné resocializaci. Výzkum poukazuje dále na skutečnost, že pro efektivní poskytnutí pomoci sociálního kurátora je nezbytný pozitivní vztah s klientem, díky kterému může nabídnout stěžejní psychickou podporu. Obdobné výsledky potvrzují Rex (1999) Farrall (2022) a King (2013) ve svých výzkumech. Na uvedené reaguje již v teoretické části Řezníček (2000), který zmiňuje, že je pro sociálního kurátora podstatné získat důvěru klienta již v počátku budování jejich vztahu, což je zvláště důležité pro klienta v obtížné situaci. Na základě toho si myslíme, že je pro propuštěné nepostradatelné v rámci pomoci sociálního kurátora cítit jeho respekt, na což opět reaguje Řezníček (2000) a Davidová a kol. (2010), kteří uvádějí, že je při výkonu činnosti sociálního kurátora nezbytné respektovat základní hodnoty sociální práce tedy respektovat základní lidská práva a svobody jedince. Zmiňují taktéž, že respekt lidské důstojnosti a rovný přístup ke všem klientům je v jejich tíživé životní situaci velmi posilující. Co se týká pomoci s resocializací, byl dle výpovědí dotazovaných sociální kurátor nápomocný zejména s řešením bydlení a zaměstnání a též s poskytnutím posudků pro podmíněné propuštění. Zmíněné demonstruje vymezení kompetencí v odstavci b) § 92 zákona č. 108/2006 S., o sociálních službách. Co se dále týče jeho pomoci, informanti uváděli, že byl nápomocný s administrativou, a to i v rámci vyřizování mimořádné okamžité pomoci klientům, což dokazuje Davidová a kol. (2010), kteří zmiňují, že sociální kurátor navrhuje přiznání a výši

dávky mimořádné okamžité pomoci, která se vyplácí osobám ohroženým sociálním vyloučením a tuto dávku i eviduje ve své agendě dle zákona č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi ve znění pozdějších předpisů. Na základě výzkumu usuzujeme, že na roli sociálního kurátora v rámci procesu resocializace by bylo nahlíženo recidivisty odlišně pokud by mezi sociálním kurátorem a klientem nefungovala jasná domluva, tudíž by nebyla pomoc tak efektivní. S těmito domněnkami se ztotožňuje Řezníček (2000), který poukazuje na fakt, že by měl sociální kurátor disponovat dobrými komunikačními schopnostmi, aby dokázal předat jasné informace klientovi a zřehlednil mu jeho situaci, k čemuž je nezbytné sestavit logickou posloupnost následného postupu, aby daný člověk porozuměl poslání pomoci. S tím se pojí manažerské dovednosti sociálního kurátora, kterými by měl dle Matouška (2013) disponovat, pro efektivní výkon své profese. Měl by mít schopnost řídit svůj čas, aby byl dokázal poskytovat pomoc co největšímu počtu osob, také ovládat své emoce a komunikovat s klienty v obtížných situacích.

ZÁVĚR

Bakalářská práce se zabývala opětovnou resocializací osob propuštěných z VTOS. Opětovně se začlenit do společnosti, byť už po krátké či delší době není vůbec snadné. Osoby se potýkaly s řadou problémů a vězení se na nich v každém případě značně podepsalo. V takové situaci tedy velmi záleží na každém jedinci, jaký zaujme k okolnostem postoj a jakou má motivaci k překonání překážek. Rozhodující je v rámci tohoto procesu podpora a pomoc rodiny a blízkých osob, ale taktéž sociálního kurátora či státu.

Teoretická část se věnovala vymezení postpenitenciární péče, která se pojí s kontinuální sociální péčí. Zmíněny byly také subjekty vykonávající činnost v rámci zmíněné péče. Druhá kapitola pojednávala o resocializaci, která je nejen v zájmu propuštěného, ale celé společnosti. Taktéž popisovala činitele, jenž mají vliv na tento proces a zabývala se prevencí kriminálního jednání, která cílí na zmírnění recidivy, která byla rovněž projednávána. Ve třetí kapitole jsme se více věnovali činnosti sociálního kurátora a jeho kompetencím v pomoci při resocializaci. Zmíněna byla i osobnost sociálního kurátora neboli osobnostní předpoklady pro výkon této pomáhající profese, neboť na tom velmi záleží při práci a budování přijatelného vztahu s klientem.

Na základě teoretické části byla zrealizována praktická část bakalářské práce. V praktické části jsme se věnovali samotnému výzkumu. Byl vytyčen výzkumný problém, výzkumné cíle, otázky, výzkumný soubor a metoda sběru dat. Výzkumné šetření bylo realizováno kvalitativním pojetím. Sběr dat proběhl pomocí polostrukturovaných rozhovorů s pěti osobami opakovaně propuštěnými z VTOS, kteří jsou již úspěšně resocializováni. Rozhovory byly následně přesně transkribovány a podrobeny analýze. Designem výzkumu s ohledem na naše téma byla zvolena zakotvená teorie.

Cílem bakalářské práce bylo zjistit, jaké zkušenosti mají osoby s opětovným propuštěním z VTOS. Současně práce cílila na objasnění limitů a bariér, které vnímají propuštění v rámci procesu znovu začlenění do společnosti. Taktéž jsme se zaměřili na sociálního kurátora a chtěli jsme zjistit, jaká je jeho role v rámci resocializace a jak na něj nahlíží propuštění recidivisté. Data z rozhovorů byla po přepisu analyzována prostřednictvím tří fází kódování. Na základě vyhodnocených dat získaných výzkumným šetřením vznikla nová teorie, která poukazuje na problémy v rámci postpenitenciární péče. Výpovědi dotazovaných nám v rozhovorech potvrdily již existující teorie, ale přinesly taktéž nové skutečnosti a poznatky týkající se uvedené problematiky. Výzkum objasnil důvody negativního hodnocení průběhu

procesu opětovné resocializace a faktor, který napomohl s jeho úspěšným dokončením. Odhalil prvotní i dlouhodobé limity, se kterými se museli recidivisté při cestě k vedení řádného života potýkat. Vylíčil činitele, jenž ovlivnili proces resocializace, přičemž nejvlivnějším byla pomoc sociálního kurátora. Výstupem výzkumu je skutečnost, že recidivisté se dokáží resocializovat zejména díky jejich vnitřní a okolní motivaci, která jim pomáhá s překonáním bariér v rámci procesu znovu začlenění. Dalším významným poznatkem je, že k samotnému páchání trestné činnosti a zejména její následné recidivě vede rodinná situace působící na jedince od útlého dětství, která se následně pojí s dalšími hledisky. Výzkum poukazuje na to, že resocializace dosahují osoby pouze s pomocí sociálního kurátora, a to v případě, kdy jim schází podpora rodiny či blízkých. Zapříčiněno je to silným působením problémů vyskytujících se po propuštění recidivisty z VTOS.

Naším záměrem bylo poukázat na problémy ovlivňující průběh resocializace a na činnost sociálního kurátora, která bezpochyby příznivě napomáhá danému procesu. Je nutné pracovat na motivaci pachatelů trestných činů ke změně, na respektujícím přístupu k recidivistům a na předcházení jejich diskriminace pro dosažení úplné resocializace.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] ADLER, Alfred, 2018. *Člověk, jaký je. Základy individuální psychologie*. Praha: Portál. ISBN 9788026213857.
- [2] BIEDERMANOVÁ, Eva a Michal PETRAS, 2011. *Možnosti a problémy resocializace vězňů, účinnost programů zacházení*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci. Studie. ISBN 978-80-7338-115-8.
- [3] ČERNÍKOVÁ, Vratislava a Vojtěch SEDLÁČEK, 2002. *Základy penologie pro policisty*. Praha: Policejní akademie České republiky. ISBN 80-7251-104-1.
- [4] ČERNÍKOVÁ, Vratislava, 2008. *Sociální ochrana: terciární prevence, její možnosti a limity*. Vysokoškolské učebnice. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk. ISBN 9788073801380.
- [5] ČERVENKA, Karel, 2014. *Zdroje a bariéry sociální inkluze dětí s poruchami chování z hlediska výchovných profesionálů*. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 978-80-210-7562.
- [6] DADÁKOVÁ, Petra, 2015. *Resocializace jedinců po výkonu trestu odnětí svobody a jejich podpora ze strany probační a mediační služby*. Brno. Magisterská diplomová práce. Masarykova univerzita.
- [7] DAVIDOVÁ, Ivana et al., 2010. *Metodická příručka pro sociální kurátory a metodiky sociální prevence*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě. ISBN 978-80-7368-628-4.
- [8] DENZIN, Norman K., 1997. *Interpretive Ethnography: Ethnographic Practices for the 21st Century*. SAGE Publications. ISBN 9780803972995.
- [9] DOLEŽALOVÁ, Pavla et al., 2017. *Průvodce pro pedagogy*. Klecany: Národní ústav duševního zdraví. ISBN 978-80-87142-32-5.
- [10] FARRALL, Stephen, 2022. *Rethinking What Works with Offenders Probation, Social Context and Desistance from Crime*. London: Routledge. ISBN 9780367699000.
- [11] GLASSER, Barney G. a Anselm L. STRAUSS, 1967. *The Discovery of Grounded Theory: Strategies for Qualitative Research*. Chicago: Aldine Publishing Company. ISBN 0-202-30260-1.

- [12] GOJOVÁ, Alice et al., 2007. *Příručka pro metodiky sociální prevence a sociální kurátory*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě. ISBN 978-80-7368-329-0.
- [13] GREPL, Marek a Irena SEDLÁČKOVÁ, 2012. *Průvodce pro výstup z vězení*. Olomouc: Sdružení Podané ruce, o.s. ISBN 978-80-904145-3-2.
- [14] HANOUSKOVÁ, Kateřina, 2021. *Traumatizace jako kriminogenní faktor v adolescenci*. Liberec. Bakalářská práce. Technická univerzita v Liberci.
- [15] HENDL, Jan, 2023. *Kvalitativní výzkum: Základní teorie, metody a aplikace*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-1968-2.
- [16] HOOD, Jane C., 2007. *Orthodoxy vs. power: The defining traits of grounded theory*. The Sage handbook of grounded theory. London: Sage.
- [17] HŮLOVÁ, Kateřina et al., 2017. *Sešit sociální práce*. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí. ISBN 978-80-7421-138-6.
- [18] JŮZL, Miloslav, 2017. *Penitenciaristia jako věda žalární*. Vydání I. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského. ISBN 9788074521317.
- [19] KOPŘIVA, Karel, 2016. *Lidský vztah jako součást profese*. Vydání osmé. Praha: Portál. ISBN 9788026211471.
- [20] KUČHTA, Josef a VÁLKOVÁ, Helena, 2005. *Základy kriminologie a trestní politiky*. Beckovy mezioborové učebnice. Praha: C.H. Beck. ISBN 8071798134.
- [21] KÝR, Aleš a Václav JIŘIČKA, 2023. *30 let Vězeňské služby České republiky*. Praha: Generální ředitelství Vězeňské služby České republiky. ISBN 978-80-908581-4-5.
- [22] MAŘÁDEK, Vladimír, 2003. *Výkladový slovník penologie*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta. ISBN 8070422564.
- [23] MATOUŠEK, Oldřich, 2013. *Metody a řízení sociální práce*. 3., aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Portál. ISBN 9788026202134.
- [24] MATOUŠEK, Oldřich, 2016. *Slovník sociální práce*. Vydání třetí. Praha: Portál. ISBN 9788026211549.
- [25] PRŮCHA, Jan; WALTEROVÁ, Eliška a MAREŠ, Jiří, 2013. *Pedagogický slovník*. 7., aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Portál. ISBN 9788026204039.
- [26] RASZKOVÁ, Tereza a SVOBODA HOFERKOVÁ, Stanislava, 2014. *Kapitoly z penologie II*. Hradec Králové: Gaudeamus. ISBN 9788074353789.

- [27] ŘEZNÍČEK, Ivo, 2000. *Metody sociální práce*. Sociologické nakladatelství (SLON). ISBN 80-85850-00-1.
- [28] ŘIHÁČEK, Tomáš, Ivo ČERMÁK a Roman HYTYCH, 2013. *Kvalitativní analýza textů: čtyři přístupy*. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 978-80-210-6382-2.
- [29] SMITH, Jonathan A., 2004. *Reflecting on the development of interpretative phenomenological analysis and its contribution to qualitative research in psychology*. *Qualitative Research in Psychology*, 1, 38-54.
- [30] SMITH, Jonathan A., Paul FLOWERS a Michael LARKIN, 2009. *Interpretative Phenomenological Analysis: Theory, Method and Research*. SAGE Publications. ISBN 9781412908344.
- [31] SOCHŮREK, Jan, 2007. *Kapitoly z penologie*. II. díl, *Teorie a praxe zacházení s vězňnými*. Liberec: Technická univerzita v Liberci. ISBN 9788073722043.
- [32] STRAUSS, Anselm a Juliet CORBINOVÁ, 1999. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Boskovice: Albert. ISBN 80-85834-60-X.
- [33] ŠKOVIERA, Albín, 2018. *Resocializační pedagogika – kontexty a trendy*. Pardubice: Univerzita Pardubice. ISBN 978-80-7560-139-1.
- [34] ŠKOVIERA, Albín, 2021. *Metody resocializační výchovy*. Pardubice: Univerzita Pardubice. ISBN 978-80-7560-347-0.
- [35] ŠPANKOVÁ, Jana, 2013. *Resocializácia odsúdených*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk. ISBN 9788073804848.
- [36] ŠTĚRBA, Vladislav, 2009. *Penologie*. 2. vyd. Praha: Armex. ISBN 9788086795744.
- [37] ŠVAŘÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ, 2007. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha, Česká republika: Portál. ISBN 978-80-7367-313-0.
- [38] TOMEŠ, Igor, 2011. *Obory sociální politiky*. Praha: Portál. ISBN 9788073678685.
- [39] VÁGNEROVÁ, Marie, 2008. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 4., rozš. a přeprac. Praha: Portál. ISBN 9788073674144.

- [40] VANTUCH, Pavel, 1982. *Kriminologie*. Brno: Univerzita J.E. Purkyně. ISBN 55-031-82.
- [41] VOJTOVÁ, Věra, 2004. *Přístupy k poruchám emocí a chování v současnosti*. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 80-210-3532-3.

Elektronické zdroje:

- [42] ARMÁDA SPÁSY, 2016. *Kdo jsme* [online]. [cit. 2024-04-03]. Dostupné z: <https://armadaspasy.cz/o-nas/kdo-jsme/>
- [43] ČÁDOVÁ, Jitka, 2015. *Problematika zaměstnávání osob se záznamem v rejstříku trestů – zhodnocení stávající praxe v ČR* [online]. [cit. 2024-03-25]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/soubor/zamestnavani-osob-se-zaznamem-rt-ppt.aspx>
- [44] ČASOPIS SOCIÁLNÍ PRÁCE, 2020. *Sociální kurátor MÚ* [online]. [cit. 2024-04-02]. Dostupné z: <https://socialniprace.cz/profesiogramy/socialni-kurator-mu/>
- [45] ČASOPIS SOCIÁLNÍ PRÁCE, 2020. *Sociální pracovník ve věznicích* [online]. [cit. 2024-04-02]. Dostupné z: <https://socialniprace.cz/profesiogramy/socialni-pracovnik-ve-veznicich/>
- [46] ČESKO. Vyhláška č. 505 ze dne 29.11.2006, kterou se provádějí některá ustanovení zákona o sociálních službách. Online. In: *Zákony pro lidi*. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-505>
- [47] ČESKO. Zákon č. 108 ze dne 31.3.2006, o sociálních službách. Online. In: *Zákony pro lidi*. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-108> [cit. 2024-03-25].
- [48] ČESKO. Zákon č. 110 ze dne 31.3.2006, o životním a existenčním minimu. Online. In: *Zákony pro lidi*. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-110> [cit. 2024-03-25].
- [49] ČESKO. Zákon č. 111 ze dne 31.3.2006, o pomoci v hmotné nouzi. Online. In: *Zákony pro lidi*. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-111> cit. [2024-03-25].
- [50] ČESKO. Zákon č. 363 ze dne 8.10.2021, kterým se mění zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, a další související

- zákony. Online. In: *Zákony pro lidi*. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2021-363> [cit. 2024-03-25].
- [51] DENZIN, Norman K. a Yvonna S. LINCOLN, 2005. *Introduction: The Discipline and Practice of Qualitative Research* [online]. [cit. 2023-11-05]. Dostupné z: [http://www.iot.ntnu.no/innovation/norsi-common-courses/Lincoln/Denzin%20&%20Lincoln%20\(2005\)%20introduction.pdf](http://www.iot.ntnu.no/innovation/norsi-common-courses/Lincoln/Denzin%20&%20Lincoln%20(2005)%20introduction.pdf)
- [52] KING, Sam, 2013. *Assisted desistance and experiences of probation supervision* [online]. [cit. 2024-04-02]. Dostupné z: <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0264550513478320?journalCode=prbb>
- [53] KRULICHOVÁ, Eva et al., 2023. *Faktory recidivy a proces ukončování kriminální kariéry v kontextu podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody* [online]. [cit. 2024-04-02]. Dostupné z: <https://www.soc.cas.cz/publikace/faktory-recidivy-proces-ukoncovani-kriminalni-kariery-v-kontextu-podmineného-propusteni-z>
- [54] MSČR, 2016. *Koncepce vězeňství do roku 2025* [online]. [cit. 2024-04-03]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/media/organizacni-jednotky/generalni-reditelstvi/ostatni/koncepce-vezenstvi.pdf>
- [55] MVČR, 2022. *Nová Strategie prevence kriminality v ČR na léta 2022–2027 byla schválena vládou* [online]. [cit. 2024-03-27]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/clanek/nova-strategie-prevence-kriminality-v-cr-na-leta-2022-2027-byla-schvalena-vladou.aspx>
- [56] MVČR, 2024. *Prevence kriminality* [online]. [cit. 2024-03-20]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/clanek/web-o-nas-prevence-prevence-kriminality.aspx?q=Y2hudW09Mg%3d%3d>
- [57] NADĚJE, 2024. *O NADĚJI* [online]. [cit. 2024-04-03]. Dostupné z: https://nadeje.cz/ustredi_nadeje
- [58] PČR, 2022. *Vývoj registrované kriminality v roce 2022* [online]. [cit. 2023-09-24]. Dostupné z: https://www.policie.cz/clanek/vyvoj-registrovane-kriminality-v-roce-2022.aspx?fbclid=IwAR1VimOfUX3zzSPeEGV84f2WBzNbZTGu7vJjcsfwXenFkofCB--17_z5kQ_aem_AQJ--

lDhQWUuXceJkW9iqa9f2gdpGWSd69xhK4YNGl8UjnwzBEBKZtCF6N5FTWM
f-3DsgHd0HY83h9Z2skjQUCyL

- [59] Probační a mediační služba České republiky, 2022. *Probační dům* [online]. [cit. 2024-04-02]. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/pro-pachatele/probacni-dum/>
- [60] REX, Sue, 1999. *Desistance from Offending: Experiences of Probation* [online]. [cit. 2024-04-05]. Dostupné z: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/1468-2311.00141>
- [61] SPOLEČNOST SOCIÁLNÍCH PRACOVNÍKŮ ČR, 2006. *Etický kodex Společnosti sociálních pracovníků ČR* [online]. [cit. 2024-04-02]. Dostupné z: <https://www.socialnipracovnici.cz/ke-stazeni>
- [62] VSČR, 2022. *Statistická ročenka Vězeňské služby České republiky* [online]. [cit. 2023-10-09]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/media/organizacni-jednotky/generalni-reditelstvi/odbor-spravni/statistiky/rocenky/statisticka-rocenka-vezenske-sluzby-ceske-republiky-za-rok-2022.pdf>
- [63] VSČR, 2023. *Penologický výzkum* [online]. [cit. 2023-10-09]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/sekce/penologicky-vyzkum>
- [64] VSČR, 2024. *Sociální práce ve vězeňství* [online]. [cit. 2024-03-27]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/organizacni-jednotky/veznice-nove-sedlo/clanky/detail/socialni-prace-ve-vezenstvi>
- [65] VSČR, 2024. *Spolupráce s nevládními organizacemi* [online]. [cit. 2024-04-03]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/organizacni-jednotky/veznice-svetla-nad-sazavou/sekce/spoluprace-s-neziskovymi-a-dalsimi-organizacemi>
- [66] VSČR, 2024. *Výstupní oddělení ve věznicích* [online]. [cit. 2024-04-03]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/organizacni-jednotky/veznice-horni-slavkov/sekce/vystupni-oddeleni-ve-veznici>

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

č.	číslo
ČR	Česká republika
kol.	kolektiv
MSČR	Ministerstvo spravedlnosti České republiky
MVČR	Ministerstvo vnitra České republiky
PČR	Policie České republiky
popř.	popřípadě
resp.	respektive
s.	strana
Sb.	sbírka
tj.	to je
tzv.	takzvaně
VTOS	výkon trestu odnětí svobody
VSČR	Vězeňská služba České republiky

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1 Základ axiálního kódování – paradigmatický model	36
Obrázek 2 Konkrétní paradigmatický model.....	56
Obrázek 3 Schéma integrativního diagramu.....	57

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1 Informace o výzkumném souboru	32
Tabulka 2 Kategorie otevřeného kódování	39
Tabulka 3 Charakteristika kategorie: Faktory podmiňující trestnou činnost.....	40
Tabulka 4 Charakteristika kategorie: Aspekty ovlivňující počátek resocializace	43
Tabulka 5 Charakteristika kategorie: Činnost sociálního kurátora.....	46
Tabulka 6 Charakteristika kategorie: Vyskytující se dlouhodobé problémy	50
Tabulka 7 Charakteristika kategorie: Motivace k předejití recidivy	52

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha P I: Otázky k rozhovoru

Příloha P II: Ukázka otevřeného kódování

PŘÍLOHA P I: OTÁZKY K ROZHOVORU

1. Jak dlouho jste byl ve výkonu trestu odnětí svobody?
2. Co považujete za největší problém v životě, který Vás vedl ke spáchání trestného činu?
3. Jak jste se nejčastěji cítil během Vašeho dětství?
4. Jaké jste měl pocity v průběhu spáchání trestného činu?
5. Přetrvávaly tyto pocity i po spáchání trestného činu nebo byly odlišné?
6. Jak byste popsal Vaše sociální postavení v období jednoho roku před spácháním trestného činu?
7. Mělo na Vaše znovu začlenění do společnosti dopad prostředí a okolní vlivy z VTOS?
8. Kdo ze zaměstnanců ve VTOS Vám nejvíce pomáhal v průběhu a po jeho skončení? Jakým způsobem?
9. Jaký máte nyní názor na Váš důvod spáchání trestného činu?
10. Jaké kroky jste podnikl přímo po propuštění z VTOS?
11. Dokážete si vybavit co jste prožíval při propuštění z VTOS? Zkuste popsat Vaše pocity.
12. Měl jste obavy nebo očekávání ohledně návratu do společnosti?
13. Z jakého důvodu jste kontaktoval sociálního kurátora?
14. S čím konkrétně Vám sociální kurátor pomáhal?
15. Jak jste se cítil na setkání se sociálním kurátorem?
16. Jak byste zhodnotil/popsal komunikaci se sociálním kurátorem?
17. O čem jste nejčastěji přemýšlel po propuštění z VTOS?
18. Měl jste se kam vrátit po propuštění z VTOS?
19. Jak vnímáte opětovné navázání kontaktu s Vašimi blízkými?
20. Co vnímáte jako bariéru ve Vašem procesu resocializace a proč?
21. Co vše jste prožíval při překonávání bariér v procesu resocializace?

22. Jak jste se cítil v průběhu hledání zaměstnání a poté při nástupu do zaměstnání?
23. Jaký dopad na Vás měl výkon trestu odnětí svobody?
24. Vzpomenete si na situaci, kdy jste se cítil bezradný a demotivovaný? Popište ji.
25. Jaký máte názor na vliv sociálního kurátora ve Vašem procesu znovu začlenění?
26. Popište pocity, které jste nejčastěji prožíval v rámci celého procesu znovu začlenění do společnosti.
27. Pociťujete i v současné době určitou nestabilitu ve Vašem životě?
28. Jaká byla pro Vás největší motivace k vyhnutí se recidivě trestného činu a proč?
29. Jak reagujete na velké životní změny?
30. Jak vnímáte svůj vlastní proces změny?
31. Co je nyní Vaším životním cílem a z jakého důvodu?

PŘÍLOHA P II: UKÁZKA OTEVŘENÉHO KÓDOVÁNÍ

T10: Jaké kroky jste podnikl přímo po propuštění z VTOS?

J10: Sedl jsem na vlak a jel jsem na ubytovnu, kde to bylo domluvené přes kurátora a čekali mě tam, ale teda cesta to byla hrozná, protože jsem nevěděl, která bje a byl jsem z toho docela mimo. **Další den jsem šel pak za ním do práce na ten úřad a tam jsme začli řešit práci, abych mohl vlastně co nejdřív začít dělat a splácet.**

T11: Dokážete si vybavit co jste prožíval při propuštění z VTOS? Zkuste popsat Vaše pocity.

J11: **Tak ty pocity byly naprosto neskutečné. Měl jsem hroznou radost a asi nikdy nezapomenu na to, jak jsem se díval kolem sebe a nemohl uvěřit, že už jsem fakt venku.** Měl jsem ale taky smíšené pocity z toho, že jsem měl skoro ze všeho strach. **No, a to hlavně z toho, jak je to všechno úplně jinak. Připadal jsem si hrozně divně tady venku.**

T12: Měl jste obavy nebo očekávání ohledně návratu do společnosti?

J12: To si moc nevybavuji, ale myslím si, že jsem měl nějaký strach určitě. Možná z toho, jak se na mě budou lidi dívat a soudit mě všichni, protože jsem z malé vesničky. No, a to víte, to je asi nejhorší, že to tam věděli úplně všichni, že jsem šel sedět, však to znáte prostě tam se nic neutají, a ještě taková věc. Nechtěl jsem se tam pak už nikdy vrátit, proto jsem prosil kurátora, aby mně našel nějakou ubytovnu úplně jinde a nejlíp co nejdál.

T13: Z jakého důvodu jste kontaktoval sociálního kurátora?

J13: **Protože jsem v tom vězení hledal někoho, kdo mně pomůže. Nevěděl jsem vůbec na koho se obrátit, aby mě poslouchal a abych se tam necítil tak hrozně sám. Zkusil jsem teda jít za tím kurátorem, když tam byl. No, on totiž chodíval za jedním týpkem co byl se mnou na oddílu a vyšlo to, že jsem měl zrovna štěstí na dobrého, tak s tím jsme si sedli docela.**

T14: S čím konkrétně Vám sociální kurátor pomáhal?

J14: No, jak už jsem říkal, tak mně nejvíc pomáhal před tím výstupem z vězení a zajišťoval mně ubytovnu a **hledal tu práci dopředu a okolo te ubytovny ještě taky nějaký smlouvy a tak.**